

MEDZINÁRODNÉ PRÁVO VEREJNÉ 1

1. Vývoj medzinárodného práva

Medzinárodné právo je úzko späté s rozvojom ľudskej spoločnosti a jeho vývoj je podmienený vznikom štátov ako politickej organizácie spoločnosti na určitom stupni inštitucionálneho vývoja.

O počiatkoch medzinárodného práva možno hovoriť vtedy, keď prevládla idea spoločných potrieb, záujmov a teda potreba spoločnej úpravy týchto oblastí prostredníctvom právnych pravidiel.

O súčasnom medzinárodnom práve môžeme hovoriť až od skončenia tridsaťročnej vojny, t.j. od Vestfálskeho mieru v r. 1648.

Spoločným znakom bol *rozvoj inštitútu medzinárodných zmlúv*, záležalo však, či boli uzatvorené medzi rovnako silnými štátmi alebo nie, tzv. nerovnoprávne zmluvy, ktoré využívali najmä silnejšie štáty na upevnenie si svojho postavenia.

1.1 STAROVEK

Pre obdobie staroveku je charakteristická existencia viacerých mocensko-kultúrnych centier, ktoré sú tvorené geograficky blízkymi štátmi (Čína, India), v dôsledku čoho aj prvé medzinárodné právne pravidlá vznikajú v obmedzených geografických oblastiach, predovšetkým regionálne.

Intenzita vzájomných vzťahov bola podmienená spoločnou históriou, jazykom, rovnakým hospodárskym základom, kultúrou, náboženstvom, spoločnými zahranično-politickými záujmami.

Najznámejšou pamiatkou tohto obdobia je *zákoník kráľa Chammurapiho*, vyrytý klinovým písmom, ide o zbierku jednotlivých právnych rozhodnutí so snahou utriediť ich do určitých skupín. Spory sa riešili skôr vojenskou cestou, ale objavilo sa pár príkladov urovnania konfliktov rozhodcovským konaním.

Za prvú známu mierovú zmluvu ľudských dejín sa považuje *vyriešenie sporu o hraničnú čiaru medzi mestskými štátmi (Lagaš, Umm)*.

Ďalšie pamiatky: *archív diplomatickej korešpondencie faraóna XVIII, zmluva egyptského faraóna Ramzesa II. s panovníkom Chetitom*, ktorou sa skončila vojna a zaviazali sa poskytovať si vzájomnú pomoc, *indický historický pamätník, zákony manu* - pravidlá o činnosti vyslancov a vedení vojny.

V rámci diplomatických stykov (Čína - tzv. cestujúci vyslanci) bola uzatvorená **prvá zmluva o nenapadnutí** - predvídala mierové urovnávanie medzinárodných sporov a záväzné obrátenie sa sporných strán k tretiemu súdu.

Filozofi v tomto období (Platón, Aristoteles) ospravedlňovali vojny, či už z dôvodu vojny vedenej proti ľuďom zrodeným v poddanstve alebo rozšírenia územia.

1.2 STREDOVEK ("TRADIČNÉ MEDZINÁRODNÉ PRÁVO")

Pre stredovek bola typická existencia viacerých regionálnych centier medzinárodného práva s vlastnými pravidlami, ktoré upravovali vzájomné vzťahy medzi ich členmi.

V tomto období hrala významnú úlohu cirkev, prehlásila svoje právo formulovať nové medzinárodné pravidlá záväzkov medzi štátmi, ale vystupovala aj v úlohe strážcu práva. Cirkev predstavovala obmedzenie rozvoja medzinárodného práva, tým, že sa jej mal podriaďiť jednotlivec, ale aj štát.

Od 13. storočia vznikali samostatné kráľovstvá, kniežatstvá a mestské štáty. *Systém nezávislých národných štátov* vyvolal potrebu právnej regulácie vzťahov medzi nimi. Postupne sa takto utváralo medzinárodné právo, označované ako **tradičné medzinárodné právo**.

Samuel Pufendorf, zakladateľ radikálnej naturalistickej školy, vytvoril nasledovné *učenie o štáte*:

1. štáty sú suverénne a z tejto vlastnosti sa odvodzujú ostatné. Štátu nie je nikto nadriadený, preto nemôže byť jeho akt zrušený iným orgánom.
2. z rovnakého dôvodu sa nemusí štát ako suverén nikomu zodpovedať, je zodpovedný len sám voči sebe.
3. na štátnu moc sa nevzťahuje žiadny ľudský zákon.

Znaky tradičného medzinárodného práva:

- **vojna ako dovolený prostriedok riešenia sporov:**
 - medzinárodné právo v stredoveku priznávalo právo na vojnu, ktorá bola považovaná za faktickú formu riešenia sporov.
- **prax medzinárodných zmlúv:**
 - bol uzatvorený veľký počet medzinárodných zmlúv medzi panovníkmi, štátmi aj nezávislými mestami. V 16. stor. sa ustálil pojem medzinárodná zmluva.
- **diplomatické právo:**
 - postupne vznikali medzinárodné pravidlá o osobnej nedotknuteľnosti a exteritorialite cudzích vyslancov a v ich sídlach bolo zaručené právo azylu.
- **mierové riešenie medzinárodných sporov:**
 - rozšírené bolo rozhodcovské súdnictvo, založené na zmluvnej dohode sporových strán prenechať riešenie sporu zvolenému sudcovi. Od 18. stor. sa rozširovala prax medzinárodných arbitráží, ich predmetom bolo riešenie územných a majetkových sporov.
- **inštitút represálií:**
 - rozlišovali sa dve formy svojpomoci, jednak použitie a na druhej strane ich výkon.
- **internacionalizácia riek:**
 - vznik dvoj- a viacstranných zmlúv o slobode plavby pre zmluvné strany.
- **konzulárne právo**
 - vznik konzulov a konzulárneho práva.

1.3 OD 19. STOROČIA DO ROKU 1945 ("VŠEOBECNÉ MEDZINÁRODNÉ PRÁVO")

Etapa, ktorú zahájila francúzska buržoázna revolúcia a ukončila francúzsko-pruská vojna je obdobím buržoázno-demokratického hnutia, kedy boli vyhlásené demokratické princípy ako národná zvrchovanosť, rovnosť štátov, nezasahovanie do vnútorných záležitostí štátov, nedotknuteľnosť štátneho územia.

Poprela starú formuláciu o vzťahu panovníka a štátu. Panovník už nebol považovaný za majiteľa štátu, ale za jeho orgán.

Toto obdobie znamenalo intenzívnejšiu medzinárodnú spoluprácu, ktorá sa prejavovala aj vo forme veľkorysých kongresov, na ktorých sa zúčastňoval väčší počet štátov:

- **Viedenský kongres v roku 1815** - inštitút medzinárodných riek, deklarácia o zákaze obchodov s otrokmi, poradie diplomatických zástupcov, trvalá neutralita Švajčiarska.
- **Parížsky kongres v roku 1856** - koniec Krymskej vojny, neutralizovanie Čierneho mora, deklarácia o medzinárodnom námornom vojnovom práve, slobodná plavba na Dunaji.
- **Berlínsky kongres v roku 1884** - komplex tzv. afrických otázok (vyhlásenie o pravidlách okupácie afrického územia, vyhlásenie o zákaze obchodu s otrokmi, plavebný poriadok pre rieku Konga a Niger).

Bol **zriadený Stály arbitrážny dvor**, vďaka intenzívnemu úsiliu štátov o hľadanie prostriedkov k mierovému riešeniu medzinárodných sporov.

Dohovor o riešení medzinárodných sporov vnáša do medzinárodných vzťahov prvý všeobecný systém riešenia sporov. V tomto období bol zriadený aj Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti (po 2. sv. vojne nahradený Medzinárodným súdnym dvorom).

Po 1. svetovej vojne verejná celosvetová mienka požadovala, aby boli nachádzané spôsoby a nástroje, ako sa budú riešiť ďalšie konflikty mierovými prostriedkami, čo viedlo k **založeniu Spoločnosti národov**, ako prvej medzinárodnej politickej organizácie, ktorá ale nedokázala zabrániť 2. svetovej vojne. Svoju činnosť ukončila v roku 1946.

1.4 PO ROKU 1945

Po 2. svetovej vojne bola uznaná individuálna trestnoprávna zodpovednosť jednotlivcov za spáchanie vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti.

Vytvorenie OSN, fungujúcu na základe zásady zákazu použitia sily, dodržanie ktorej má byť vynútené prostredníctvom kvalitnejšieho systému kolektívnej bezpečnosti.

Hlavná zodpovednosť za udržanie mieru prešla na Bezpečnostnú radu OSN, ktorá má 11 členov, z toho 5 stálych (FRA, VB, Rusko, USA, Čína) a 6 členov volených na 2 roky. Iba stály členovia majú právo veta.

Ďalšie orgány OSN: Medzinárodný súdny dvor, ktorý rieši sporové (iba medzi štátmi) a posudkové konania, Sekretariát (administratívny orgán) na čele s tajomníkom, Valné zhromaždenie (poradný orgán), Hospodárska a sociálna rada a Poručenská rada (existujúci, ale už nefunkčný orgán).

Novou realitou sa po 2. svetovej vojne stal **vznik sústavy ľudovodemokratických, neskôr socialistických štátov**. Niektoré pravidlá medzinárodného práva odmietali, v iných pomohli k rozvoju (kogentné pravidlá MP, diplomatické právo, konzulárne právo, právo ŽP). V priebehu 90. rokov nastal ich rozpad a nástup štátov s demokratickými ideami.

V súčasnosti sa posilňuje spolupráca štátov v rámci spoločných záujmov, vznikajú nové zoskupenia štátov (EÚ) a štáty sa zbavujú určitej suverenity v prospech spoločných záujmov.

2. Pojem a osobitosti medzinárodného práva

2.1 POJEM

Pojem „Medzinárodné právo verejné“ sa používa na označenie samostatného právneho systému, existujúceho mimo rámec vnútroštátneho práva jednotlivých štátov a upravujúceho vzťahy medzi štátmi.

Výraz „verejné“ odlišuje tento právny systém od medzinárodného práva súkromného, ktoré upravuje občianskoprávne, rodinnoprávne alebo pracovnoprávne vzťahy s cudzím prvkom.

Medzinárodného právo verejné je ucelený, rozvíjajúci sa súbor právnych pravidiel, ktoré upravujú vzťahy medzi subjektmi medzinárodného práva, predovšetkým medzi suverénnymi štátmi.

Iba suverénny štát má totiž pôvodnú a plnú medzinárodnú subjektivitu, to znamená spôsobilosť na práva a povinnosti, na právne úkony a normotvornú spôsobilosť.

Všetky ostatné subjekty (ako napr. medzinárodné organizácie) nemajú takú medzinárodnú subjektivitu ako suverénny štát. Pretože subjektivita medzinárodných organizácií je odvodená a obmedzená vôľou suverénnych štátov, ktoré ju vytvorili.

2.2 PREDMET

Predmetom úpravy medzinárodného práva verejného sú právne vzťahy, vznikajúce, meniace sa a zanikajúce mimo rámec individuálneho štátu.

Predmetom úpravy sú teda právne otázky:

- všeobecnej povahy (zásada medzinárodného práva upravujúca medzištátnu spoluprácu);
- súvisiace s problematikou štátu ako plnoprávneho subjektu medzinárodného práva (vznik a zánik štátu, štátna suverenita);
- súvisiace s problematikou obyvateľstva štátu (vznik, zmena, zánik štátneho občianstva);
- súvisiace s problematikou štátneho územia (nadobudnutie a strata štátneho územia, štátne hranice);
- súvisiace s problematikou štátnych orgánov pre zahraničné styky (diplomatické a konzulárne orgány);
- súvisiace s problematikou medzinárodných orgánov, medzinárodných konferencií, medzinárodných organizácií a
- súvisiace s problematikou mierového riešenia sporov.

Inými slovami, predmetom úpravy medzinárodného práva sú najmä otázky súvisiace s „prežitím štátu“ v medzinárodných vzťahoch. Štát nemôže existovať bez štátneho územia, bez obyvateľov a bez fungujúcej sústavy štátnych orgánov zabezpečujúcich výkon suverénnej štátnej moci.

2.3 POVAHA

Medzinárodné právo vzniklo predovšetkým z potreby zosúladiť záujmy existujúcich štátov a koordinovať ich aktivity zamerané na riešenie spoločných otázok a problémov, ktoré sa vytvorili v medzinárodných vzťahoch.

Vzťah medzinárodného práva a jeho subjektov je horizontálny - nepodriaduje ich, ale koordinuje ich správanie. S výnimkou imperatívnych noriem MP (ius cogens), ktoré stoja nad štátmi, bez ohľadu na to, či sa štát podieľal na ich tvorbe alebo, či s nimi súhlasil.

Dispozitívne normy MP sú záväzné len pre tie štáty, ktoré s nimi vyslovili kvalifikovaný súhlas.

2.4 SUBJEKTY

Subjektom medzinárodného práva sú predovšetkým štáty a štátmi zriadené medzinárodné organizácie. Štáty majú okrem spôsobilosti na práva a spôsobilosti na právne úkony aj plnú normotvornú spôsobilosť.

Za subjekty medzinárodného práva sa považuje aj národ, povstalecké hnutie a v určitých prípadoch aj jednotlivec. Osobitným subjektom medzinárodného práva sú subjekty sui generis.

Subjekty medzinárodného práva sú si právne rovné a vzájomne nepodriadené.

2.5 PRAMENE A PRAVIDLÁ

Článok 38 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora definuje pramene medzinárodného práva:

“**Medzinárodný súdny dvor berie do úvahy** pri rozhodovaní sporov medzi štátmi alebo pri vypracovávaní odborných posudkov:

- medzinárodné zmluvy, ktoré zaväzujú strany v spore,
- medzinárodnú obyčaj a
- všeobecné právne zásady uznávané civilizovanými národmi.

Ako pomocné pramene slúžia:

- súdne precedensy a
- náuka najviac kvalifikovaných právnikov.

V prípade dohody sporných strán môže medzinárodný súd aplikovať aj ďalší prameň, ktorým je zásada dobrého a spravodlivého usporiadania vecí (*ex aequo et bono*).”

V medzinárodnom práve majú najvyššiu právnu silu normy kogentného práva, ktoré Viedenský dohovor o zmluvnom práve z r. 1969 v článku 53 definuje ako medzinárodným spoločenstvom všeobecne prijaté a uznávané právne pravidlá, od ktorých nie je možné sa odchýliť.

V oblasti medzinárodného práva má väčšina noriem len **dispozitívny charakter**, to znamená, že je na vôli jednotlivých štátov, či sa budú cítiť viazané určitou normou.

2.6 PREVENCIA

Medzinárodné právo kladie prioritný dôraz na prevenciu vzniku sporov, vzniku protiprávneho stavu.

Prevencia viac zodpovedá koordinačnej povahe, ktorú si vytvorili samotné štáty a preto existuje aj reálny predpoklad, že ho budú vedome dodržiavať.

Prevenčný rozmer medzinárodného práva najlepšie vyjadruje zásada svedomitého plnenia medzinárodných záväzkov (*pacta sunt servanda*).

2.7 ZODPOVEDNOSŤ

V štruktúre noriem medzinárodného práva **často chýba sankčný element**. Zodpovednosť štátov je upravená predovšetkým normami obyčajového práva.

Medzinárodné právo predvída dva **prvky medzinárodnej zodpovednosti**:

- objektívny prvok (existencia určitého protiprávneho konania) a
- subjektívny prvok (možnosť pripísať toto protiprávne správanie konkrétnemu štátu).

Na **realizáciu zodpovednosti** v medzinárodnom práve existujú prostriedky ako: upustenie od porušovania právneho záväzku, obnova pôvodného stavu, náhrada materiálnej škody alebo morálnej satisfakcie, poskytnutie záruk neopakovania porušenia právneho záväzku v budúcnosti.

2.8 DONÚTENIE (SANKCIE)

V medzinárodnom práve neexistujú klasické prostriedky donútenia (ako sú orgány finančnej polície alebo daňové a colné orgány) jednoducho preto, že neexistuje žiadna svetová vláda, svetový zákonodarcu, ktorý by stál nad zvrchovanými štátmi a silou ich nútil dodržiavať aj tie dispozitívne normy, s ktorými nesúhlasili.

Alternatívou je zásada svedomitého plnenia medzinárodných záväzkov. Zvrchované štáty tieto záväzky dobrovoľne vytvorili a prevzali, preto je logické predpokladať, že ich budú aj dodržiavať.

Aj v medzinárodnom práve však **existuje možnosť donútiť** zodpovedné subjekty, aby upustili od protiprávneho konania, napravili škodu, ospravedlnili sa za nemateriálnu ujmu a poskytli záruky neopakovania porušenia záväzkov.

Voči štátu, ktorý nesplní zodpovednú povinnosť, možno uplatniť primerané sankcie, ktoré zahŕňajú jednak opatrenia bez použitia sily, a jednak opatrenia s použitím sily.

2.9 VZŤAH K VNÚTROŠTÁTNEMU PRÁVU

Vzťah medzinárodného práva a vnútroštátneho práva býva síce riešený v predpisoch jednotlivých štátov (väčšinou v ústavách), na úrovni medzinárodného práva však takáto právna úprava chýba.

Tri základné teórie vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva:

- monistická teória s primátom vnútroštátneho práva – táto teória popiera existenciu medzinárodného práva ako samostatného právneho systému. Medzinárodné právo bolo považované len za vonkajšie právo štátu, bolo teda súčasťou vnútroštátneho práva daného štátu.
- monistická teória s primátom medzinárodného práva – v tejto teórii má medzinárodné právo nadradené postavenie a jednotlivé štáty vykonávajú zákonodarnú právomoc len preto, že ich na to splnomocnil medzinárodný právny poriadok.
- dualistická koncepcia – vychádza z toho, že tieto dva systémy sú natoľko odlišné, že tvoria samostatné fungujúce právne systémy. Z tejto teórie vyplýva, že medzinárodné právo sa nemôže obracať priamo na jednotlivca, alebo iné subjekty podriadené suverénnej moci štátu a zaväzovať ich. Môže sa obracať iba na štáty.

Vo vzťahu medzinárodného a vnútroštátneho práva platí zásada prednosti medzinárodného práva, ktorá je všeobecne uznávanou zásadou, ktorá bola potvrdená aj judikatúrou medzinárodných súdnych orgánov. Ak štát nie je schopný zabezpečiť prioritu medzinárodných záväzkov, môže nastúpiť medzinárodnoprávna zodpovednosť štátu.

2.10 VZŤAH K MEDZINÁRODNÉMU PRÁVU SÚKROMNÉMU

Medzinárodné právo súkromné upravuje súkromnoprávne (občianskoprávne, obchodné, pracovné a iné) vzťahy s cudzím, medzinárodným prvkom.

Cudzí prvok sa môže v právnom vzťahu prejavovať buď:

- v subjekte tohto vzťahu,
- v predmete tohto právneho vzťahu, ktorý sa nachádza na území iného štátu, alebo
- v právnej skutočnosti rozhodnej pre vznik, zmenu alebo zánik právneho vzťahu, ktorá sa uskutočnila v cudzine.

Medzinárodné právo súkromné je samostatné odvetvie vnútroštátneho práva.

2.11 VZŤAH K EURÓPSKEMU PRÁVU

Európske právo je samostatným právnym systémom, nezávislým od medzinárodného práva verejného a od vnútroštátneho práva jednotlivých členských štátov.

V členských štátoch EÚ vedľa seba koexistujú tri súbory právnych noriem: vnútroštátne právo, medzinárodné právo a európske právo.

Európske právo je logicky usporiadaný systém právnych noriem, ktorý je nezávislý od iných právnych systémov.

Európska únia je inštitúcia medzinárodného práva, ktorá **vznikla na základe medzinárodných zmlúv**. Medzinárodné zmluvy medzi členskými štátmi EÚ zostávajú základnými právnymi aktmi európskeho práva a položili právny základ pre vznik práva EÚ.

Zmluvy o EÚ a Zmluvy o fungovaní EÚ majú prioritné postavenie vo vzťahu k tým medzinárodným zmluvám, ktoré uzavrela EÚ na základe ich splnomocnenia.

Európske právo sa od medzinárodného práva odlišuje predovšetkým svojim nadnárodným charakterom, z ktorého vyplýva jeho priama použiteľnosť na území členských štátov. Nadnárodný charakter EÚ možno charakterizovať nasledovnými znakmi:

- EÚ disponuje právomocami, ktoré na ňu preniesli členské štáty,
- EÚ disponuje vlastnými orgánmi, ktoré prijímajú svoje rozhodnutia nezávisle od členských štátov,
- EÚ tvorí prostredníctvom svojich vlastných inštitúcií vlastné právo, ktoré sú členské štáty povinné rešpektovať.

Európske právo sa na území členských štátov neaplikuje ako právo národné, ale ako právo osobitné, ktoré má prednostné postavenie pred normami vnútroštátneho práva. Európske právo teda nemôže byť narušené žiadnou vnútroštátnou normou.

V Slovenskej republike upravuje vzťah európskeho práva a vnútroštátneho práva Ústava SR. Konkrétne podľa čl. 7 ods. 2 môže SR medzinárodnou zmluvou, ktorá bola ratifikovaná a vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, preniesť výkon svojich práv na Európske spoločenstvá a EÚ. Uvedené ustanovenie v podstate potvrdzuje všeobecne uznávaný a dodržiavaný princíp prednosti európskeho práva pred predpismi vnútroštátneho práva.

3. Pramene medzinárodného práva

3.1 POJEM, DRUHY A SYSTÉM PRAMEŇOV

Prameň práva je forma, ktorá zastrešuje príslušnú právnu normu, v ktorej sa táto norma formálne materializuje a v ktorej možno konkrétnu normu nájsť a identifikovať ju.

Pramene delíme v prvom rade na:

- formálne (medzinárodná zmluva,...) a
- materiálne (podmienky života spoločnosti,...).

Za normu, ktorá stanovuje pramene medzinárodného práva sa vo všeobecnosti považuje **čl. 38 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora**. Hoci neexistuje formálne prijatý zoznam prameňov medzinárodného práva, spomínaný článok je východiskovým bodom pre ich výpočet a základnú klasifikáciu:

“Súd, ktorého úlohou je rozhodovať predložené spory podľa MP, pri rozhodovaní uplatňuje:

- a) medzinárodné zmluvy, ktoré zaväzujú strany v spore,
- b) medzinárodnú obyčaj,
- c) všeobecné právne zásady uznávané civilizovanými národmi,
- d) súdne rozhodnutia a náuku najviac kvalifikovaných odborníkov.”

Čl. 38 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora nedelí pramene na materiálne a formálne, ani neustanovuje ich hierarchiu. **Právna náuka** ich však delí na písané (medzinárodná zmluva,...), nepísané (medzinárodné obyčaj,...), základné (medzinárodná zmluva, medzinárodná obyčaj) a pomocné (súdne rozhodnutia, náuka najviac kvalifikovaných odborníkov).

3.2 MEDZINÁRODNÁ ZMLUVA

Medzinárodná zmluva je dvoj- alebo viacstranný právny úkon, ktorý zakladá, mení a spôsobuje zánik vzájomných práv a povinností zmluvných strán, pričom tieto práva a povinnosti vyplývajú z medzinárodného práva.

V medzinárodnom práve **ide o základný prameň práva**, ktorý je všeobecne rešpektovaný. Je predpokladom a zároveň výsledkom spolupráce štátov.

Druhy medzinárodných zmlúv:

- podľa formy, v akej bola zmluva prijatá:
 - ústna,
 - písomná,
 - verejná,
 - tajná,
 - medzinárodná zmluva uzatvorená v zjednodušenej forme a
 - medzinárodná zmluva uzatvorená v úplnej forme.

Právne záväzky obsiahnuté v medzinárodnej zmluve uzatvorenej v zjednodušenej forme sa nenachádzajú v jednom dokumente.
- podľa osoby zastupujúcej štát, ktorý zmluvu uzavrel:
 - prezidentská,
 - vládna a
 - rezortná.
- podľa Ústavy SR z rozhodnutia prezidenta:
 - prezidentské zmluvy, ktoré pred ratifikáciou vyžadujú súhlas Národnej rady SR,
 - vládne zmluvy, ktoré nevyžadujú súhlas NR a rozsahom záväzkov presahujú rámec pôsobnosti ústredného orgánu štátnej správy a
 - rezortné zmluvy, ktoré nevyžadujú súhlas NR ani vlády a rozsahom záväzkov nepresahujú rámec pôsobnosti ústredného orgánu štátnej správy.

- podľa počtu zmluvných strán / ich geografickej polohy:
 - bilaterálne,
 - viac-stranné,
 - mnohostranné, resp. multilaterálne,
 - regionálne a
 - univerzálne.
- podľa obsahu:
 - právotvorné a
 - kontraktuálne.

Tvorba medzinárodnej zmluvy:

Pre vznik medzinárodnej zmluvy je ešte pred jej samotným prijatím potrebné splniť niekoľko požiadaviek, ktoré sa týkajú nasledovných oblastí:

- spôsobilosť subjektu na relevantný prejav vôle – prejav vôle musí vykonať osoba, ktorá je zástupcom konkrétneho štátu,
- slobodný prejav vôle – situácia, kedy nie sú dodržiavané podmienky slobodného prejavu vôle, rieši MP iným spôsobom ako prípadnú nespôsobilosť subjektu. Dôsledkom tejto situácie je neplatnosť, či už relatívna alebo absolútna a
- oblasť spôsobilá na úpravu v medzinárodnej zmluve – táto nemožnosť sa týka pôsobenia imperatívnych noriem MP.

3.3 MEDZINÁRODNÁ OBYČAJ

Medzinárodná obyčaj je prameň, ktorého existenciu dokazujú dva konštitutívne prvky splnené kumulatívne:

- **Usus longaevis** – objektívny prvok medzinárodnej obyčaje, ktorý musí spĺňať niekoľko požiadaviek. Pri skúmaní dôkazu existencie medzinárodnej obyčaje sa skúma v prvom rade prax štátov (nie iného subjektu), ďalej rozšírenosť relevantného konania, dlhodobé používanie a stálosť a jednotnosť používania aj druhou stranou v spore.
- **Opinio iuris sive necessitatis** – subjektívny prvok medzinárodnej obyčaje. Na to, aby vznikla medzinárodná obyčaj, musí byť všeobecná prax prijímaná za právo, inak by mohlo ísť len o zdvorilostné pravidlo.

Medzinárodná obyčaj je druhým zo základných prameňov medzinárodného práva, pričom s medzinárodnou zmluvou majú rovnakú normatívnu hodnotu. Jedná sa o nepísaný prameň práva.

Vtedy, **keď je všeobecná prax prijímaná za právo dokázaná**, je možné tvrdiť, že medzinárodná obyčaj naozaj existuje. Ako dôkaz existencie medzinárodnej obyčaje môžu slúžiť akty konané v mene štátu, ale aj písomné dokumenty.

3.4 VŠEOBECNÉ PRÁVNE ZÁSADY

Ide o zásady, ktoré sú:

- nepísanými prameňmi práva,
- uznané vnútroštátnym právom viacerých štátov,
- premietnuté do medzinárodného práva.

Môže ísť **napríklad** o zásadu dobrej viery, zásadu *res iudicata* (vec už rozhodnutá), zásadu *proporcionality* a podobne.

3.5 SÚDNE ROZHODNUTIA

Súdne rozhodnutia sú pramene poznania práva.

Medzinárodný súdny dvor nie je viazaný svojimi predchádzajúcimi rozhodnutiami, ale na druhej strane, zaradenie súdnych rozhodnutí medzi podklady, na základe ktorých Súd rozhoduje, stimuluje Súd, aby bral do úvahy svoje rozhodnutia.

Medzinárodný súdny dvor má dôležitú úlohu pri určovaní medzinárodnoprávných pravidiel, ale ako sám hovorí, nie je zákonodarcom.

3.6 NÁUKA NAJVIAC KVALIFIKOVANÝCH ODBORNÍKOV

Tento prameň práva je tiež nazývaný ako **právna náuka**.

Čl. 38 umožňuje Medzinárodnému súdnemu dvoru, aby odkazoval na doktrínu. Súd však túto možnosť využíva minimálne.

V prípade, že odkazuje na právnu náuku, robí to len všeobecne.

Konkrétne mená „najviac kvalifikovaných odborníkov“ sa nachádzajú v nesúhlasných alebo odlišných stanoviskách jednotlivých sudcov. V poslednej dobe odkazuje Medzinárodný súdny dvor na Komisiu OSN pre medzinárodné právo, ktorej práca odráža objektívnejšiu realitu.

3.7 EKVITA

Pojem ekvita v zmysle spravodlivosti, slušnosti je na účely prameňov medzinárodného práva nejednoznačný.

Medzinárodný súdny dvor však **uviedol**, že vidí rozdiel medzi rozhodnutím „*ex aequo et bono*“ a rozhodnutím, kde svoju úlohu hrá ekvita.

Vo svojom rozhodnutí Súd predstavil svoje vnímanie súdnych rozhodnutí, ktoré musia byť zo svojej podstaty spravodlivé a preto v súlade s ekvitou. Je to v zásade samostatné právne pravidlo, ktoré si vyžaduje aplikáciu spravodlivých princípov. Na rozdiel od aplikácie spravodlivého zaobchádzania, kedy Medzinárodný súdny dvor aplikuje právne normy, rozhodovanie na základe „*ex aequo et bono*“ umožňuje, aby Súd rozhodol aj podľa iných pravidiel. Táto možnosť je však podmienená súhlasom sporových strán.

3.8 JEDNOSTRANNÉ AKTY ŠTÁTOV

Nie sú uvedené v čl. 38 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora.

Medzinárodné právo uznáva, že deklarácie vyhlásené cestou jednostranných aktov, ktoré sa týkajú právnych alebo faktických situácií, môžu mať za výsledok vytvorenie právnych záväzkov. Vyhlásenia takéhoto druhu môžu byť, a často aj sú, veľmi špecifické.

Ak je úmyslom štátu urobiť vyhlásenie, na základe ktorého by bol štát viazaný, takýto úmysel dáva vyhláseniu charakter právneho záväzku.

3.9 ROZHODNUTIA MEDZINÁRODNÝCH ORGANIZÁCIÍ

Záväznosť rozhodnutí orgánov medzinárodných organizácií vyplýva z dokumentov, ktoré prijali štáty za účelom ich vytvorenia.

3.10 VNÚTROŠTÁTNE PRÁVO

Vnútroštátne právne poriadky **nie sú formálnymi prameňmi** medzinárodného práva, aj keď **môžu mať vplyv na rozhodnutie** Medzinárodného súdneho dvora.

Vnútroštátne zákony **sú iba faktami**, ktoré vyjadrujú vôľu a predstavujú činnosti štátov takým istým spôsobom ako súdne rozhodnutia alebo administratívne opatrenia.

4. Pravidlá a zásady medzinárodného práva

4.1 POJEM A DRUHY PRAVIDIEL

Právna norma je právne záväzná a právom vynútitel'né pravidlo správania sa, ktoré má určitú stanovenú formu.

Norma medzinárodného práva je každé právne záväzná a medzinárodným právom vynútitel'né pravidlo správania sa subjektov. Jeho obsahom sú už konkrétne práva a povinnosti subjektov, ktorými je daný normatív viazaný.

Normy medzinárodného práva teda **nachádzame** vo všeobecných právnych zásadách, v medzinárodných zmluvách, obyčajoch, v jednostranných právnych aktoch a podobne, kde pramene práva dávajú samotným pravidlám formu.

Normy medzinárodného práva sú tvorené predovšetkým štátmi. Žiaden štát nemôže byť viazaný takouto normou, s ktorou nevyjadril svoj súhlas.

Normotvornú spôsobilosť, teda spôsobilosť tvoriť medzinárodnoprávne pravidlá, majú však v plnej miere len štáty a v obmedzenej miere aj medzinárodné vládne organizácie, *nie jednotlivci*.

Pre všetky pravidlá medzinárodného práva ďalej platí, že subjekty, ktoré sú nimi viazané, majú povinnosť ich dodržiavať a svedomito plniť.

Pravidlo medzinárodného práva verejného je záväzná norma správania sa, ktorá:

- vyjadruje vôľu ich tvorcov,
- je záväzná a vykonateľná,
- je obsiahnutá v obyčajových a písaných prameňoch medzinárodného práva,
- reguluje vzťahy medzi subjektmi medzinárodného práva,
- jej obsahom sú práva a povinnosti subjektov,
- jej porušením vzniká medzinárodnoprávna zodpovednosť.

Veda medzinárodného práva rozoznáva viac druhov pravidiel:

- podľa rozsahu možného uplatňovania:
 - *všeobecné* - zaväzujú všetky subjekty, vzťahujú sa na všetky oblasti pôsobenia.
 - *partikulárne* - zaväzujú len obmedzený počet subjektov, vzťahujú sa na určitú regionálnu oblasť.
 - *individuálne* - vyplývajú z jednostranných právnych aktov, niektorých rozhodnutí medzinárodných organizácií, upravujú právne vzťahy iba v malom, konkrétne vymedzenom zemepisnom priestore.
- podľa obsahu:
 - *materiálne* - upravujú konkrétne práva a povinnosti subjektov vo vzťahu k predmetu právneho vzťahu.
 - *procesné* - upravujú záväzný postup štátov, medzinárodných organizácií pri tvorbe, aplikácii a vymáhaní nápravy porušených materiálnych práv.
- podľa doby platnosti:
 - *časovo obmedzené* - zanikajú po uplynutí obdobia, na ktoré boli prijaté. Doba platnosti, ako aj podmienky predĺženia alebo skončenia platnosti zmluvy sú upravené v texte konkrétnej medzinárodnej zmluvy.
 - *časovo neobmedzené* - platia bez časového obmedzenia. Zanikajú iba na základe neskôr urobeného, výslovne písomného alebo konkludentného prejavu vôle subjektov MP, ktoré ich vytvorili.
- podľa stupňa právnej sily:
 - *dispozitívne* - normy, ktoré pripúšťajú možnosť sa od nich odchýliť.
 - *kogentné* - normy, ktoré nedovoľujú odchýlenie sa dispozitívnym prejavom vôle.
- podľa normatívnej kvality:
 - „*Hard law*“ - normy, ktoré spĺňajú všetky kritéria na obsah a formu.
 - „*Soft law*“ - pravidlá s nedokonalým obsahom, či formou.

- podľa spôsobu vzniku a formy:
 - pravidlá zmluvné - nachádzajú sa v texte dvojstranných a mnohostranných medzinárodných zmlúv. Štáty ich vytvárajú, menia alebo rušia na základe vlastného suverénneho písomného prejavu vôle. Majú písomnú formu.
 - pravidlá obyčajové - nachádzajú sa v platných obyčajových normách medzinár. práva. Štáty ich vytvárajú, menia alebo rušia na základe vlastného suverénneho prejavu vôle. Majú nepísanú formu.
 - pravidlá obsiahnuté v jednostranných právnych aktoch.
- podľa postupnosti aplikácie:
 - primárne pravidlá - obsahuje medzinárodná obyčaj a zmluva. Ich účelom je vlastným prejavom vôle štátov upraviť jednotlivé práva a povinnosti strán v procese rozvoja medzinárodných vzťahov. Ich porušením vznikajú automaticky sekundárne pravidlá.
 - sekundárne pravidlá - zodpovednostné - upravujú medzinárodnoprávnu zodpovednosť - práva a povinnosti subjektu, ktorý porušil primárne normy, ako aj práva a povinnosti poškodeného subjektu medzinárodného práva. Nesplnením týchto povinností vzniká právny priestor pre použitie sankčných pravidiel voči porušiteľovi medzinárodného práva. Ich účelom je potrestať páchatela a prinútiť ho, aby splnil svoje záväzky, vyplývajúce z primárnych a sekundárnych pravidiel medzinárodného práva.
- podľa stupňa zovšeobecnenia:
 - zásady
 - normy

4.2 ZÁKLADNÉ ZÁSADY

Zásady sa odlišujú od noriem vysokým stupňom univerzálnosti ich obsahu a značnou abstraktnosťou ich formulácie, neodlišujú sa však kvalitou ich právnej záväznosti, pretože obe sú záväznými pravidlami, ktoré majú subjekty svedomito dodržiavať.

Za základné princípy je potrebné považovať zásady, ktoré sú obsiahnuté v „Deklarácii zásad medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi“ a to **sú**:

- zásada zákazu použitia sily alebo hrozby silou - každý štát je povinný vystríhať sa vo svojich medzinárodných stykoch hrozby silou alebo použitia sily voči územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti ktoréhokoľvek štátu, ako aj akýmkoľvek spôsobom nezlučiteľným s cieľmi OSN. (Výnimkami zo zákazu sú ozbrojené akcie uskutočnené na základe rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN a výkon individuálnej a kolektívnej sebaobrany.)
- zásada mierového riešenia medzinárodných sporov - každý štát je povinný riešiť svoje medzinárodné spory s inými štátmi mierovými prostriedkami tak, aby ani medzinárodný mier a bezpečnosť, ani spravodlivosť neboli ohrozené.
- zásada nezasahovania do vnútorných záležitostí iného štátu - žiaden štát nesmie zasahovať priamo alebo nepriamo a z akéhokoľvek dôvodu do vecí patriacich do vnútornej alebo vonkajšej právomoci ktoréhokoľvek iného štátu.
- zásada povinnej spolupráce - štáty sú povinné navzájom spolupracovať, bez ohľadu na rozdiely v ich politickom a spoločenskom zriadení.
- zásada rovnakých práv a sebaurčenia národov - všetky národy majú právo slobodne rozhodovať bez vonkajších zásahov o svojom politickom postavení, ako aj o svojom hospodárskom, spoločenskom a kultúrnom zriadení, a každý štát je povinný toto ich právo rešpektovať.
- zásada zvrchovanej rovnosti štátov - všetky štáty požívajú zvrchovanú (suverénnu) rovnosť, majú rovnaké práva a povinnosti, a sú rovnými členmi medzinárodného spoločenstva, bez ohľadu na ich rozdiely hospodárskej, spoločenskej, politickej alebo inej povahy.
- zásada poctivého plnenia záväzkov - štáty sú povinné dbať na dodržiavanie svojich medzinárodných záväzkov a poctivo v dobrej viere svoje záväzky plniť.

Všeobecné zásady medzinárodného práva sú zásady, ktoré upravujú správanie celého medzinárodného spoločenstva a možno sa ich dovolávať voči všetkým. Patrí medzi ne napríklad zásada súhlasu štátov, zásada rovnosti štátov alebo aj zásada zachovania hraníc pri sukcesii.

4.3 TVORBA PRAVIDIEL

V medzinárodnom práve platí **totožnosť zákonodarcu, adresáta a ochrancu** noriem.

Predovšetkým štáty si sami voči sebe vytvárajú pravidlá, ktorými budú viazané.

Jedine vôľa subjektu (normotvorcu) môže smerovať k vytvoreniu nového pravidla v medzinárodnom práve. Vôľa subjektu napokon determinuje aj okruh pravidiel, ktorými bude tento subjekt viazaný.

4.4 HIERARCHIA PRAVIDIEL

Vo vývoji sa ukazuje, že **niektoré z pravidiel medzinárodného práva sú zrejme dôležitejšie** než iné, či dokonca nie je možné ich zrušiť, a sú spôsobilé privodiť neplatnosť tých noriem, ktoré sú s nimi v rozpore.

V tejto súvislosti možno hovoriť o akejsi medzinárodnej „supralegalite“, ktorá sa dotýka kogentných noriem a v aplikačnom zmysle aj Charty OSN.

Čl. 103 Charty OSN stanovuje, že v prípade rozporu medzi záväzkami členov Organizácie podľa tejto Charty a ich záväzkami podľa ktorejkoľvek inej medzinárodnej zmluvy majú prednosť záväzky podľa tejto Charty.

Okrem aplikačnej prednosti Charty OSN má na otázku hierarchie noriem medzinárodného práva vplyv aj **existencia imperatívnych kogentných noriem**.

5. Kodifikácia medzinárodného práva

5.1 POKROKOVÝ ROZVOJ A KODIFIKÁCIA

Z Charty OSN vyplýva, že pokrokový rozvoj a kodifikácia medzinárodného práva predstavujú z metodologického a obsahového hľadiska dva rozdielne procesy.

Pokrokový rozvoj medzinárodného práva znamená prípravu mnohostranných medzinárodných zmlúv upravujúcich otázky, ktoré doteraz vôbec neboli upravené v medzinárodnom práve alebo vo vzťahu ku ktorým neexistuje dostatočne rozvinutá medzištátna prax.

Kodifikácia medzinárodného práva znamená zhromažďovanie, presnejšia formulácia a systematizácia už existujúcich pravidiel medzinárodného práva, ku ktorým už existuje medzištátna prax, judikatúra a teória.

Hlavný význam kodifikácie medzinárodného práva spočíva v postupnej premene nepísaného (obyčajového) práva na právo písané.

Kodifikáciou a pokrokovým rozvojom sa zaoberá **šiesty výbor Valného zhromaždenia**, a najmä Komisie OSN pre medzinárodné právo, ktorej základné aktivity a výsledky práce sú verejne prístupné pre každého, kto sa o danú problematiku zaujíma.

V prípade **dosiahnutia konkrétneho výsledku v kodifikačnom úsilí**, však odsúhlasený pokrokovým rozvinutý a kodifikovaný text nemusí mať formu právne záväzného dokumentu, niekedy môže mať len formu nezáväznej politickej deklarácie (napr. články o zodpovednosti štátov).

Dokonca aj **kodifikovaný právny dokument, ktorý bol riadne prijatý** a otvorený na podpis, nakoniec nemusí nadobudnúť platnosť, pretože ho neratifikuje požadovaný počet signatárskych štátov.

Tieto okolnosti len potvrdzujú skutočnosť, že **pokrokový rozvoj a kodifikácia MP je** nesmierne zložitý, komplexný a mnohorozmerný proces, ovplyvnený nielen právnymi, ale aj pragmatickými potrebami a ďalej politickými, bezpečnostnými, ekonomickými a inými záujmami štátov.

5.2 HISTÓRIA KODIFIKÁCIE

Medzi významné kodifikačné udalosti pred 1. svetovou vojnou možno zaradiť:

- Viedenský kongres v r. 1814 až 1815 - predmetom kodifikácie boli diplomatické hodnosti a medzinárodné rieky.
- Parížsky dohovor v r. 1883 - predmetom kodifikácie bolo priemyselné vlastníctvo.
- Ženevský dohovor v r. 1864 - predmetom kodifikácie bol Červený kríž.
- Haagske mierové konferencie v r. 1899 a 1907 - predmetom kodifikácie bolo vojnové právo.

Najvýznamnejšou kodifikačnou udalosťou medzi dvoma svetovými vojnami v čase činnosti Spoločnosti národov bola Haagska kodifikačná konferencia v r. 1930, kde kodifikovanými oblasťami boli: *štátne občianstvo, územné vody, zodpovednosť štátov za škody spôsobené na ich území cudzincami alebo za škody spôsobené na ich majetku*.

Aj keď táto konferencia skončila bez konkrétnych výsledkov vo forme záväzných medzinárodných dohôd, znamenala prelom v rozsahu aj v obsahu celkového kodifikačného úsilia.

5.3 AKTIVITY NA PÔDE OSN

Pokiaľ ide o **pokrokový rozvoj medzinárodného práva, postup prác** možno zhrnúť nasledovne:

- Valné zhromaždenie OSN dá návrh Komisii na kodifikovanie určitej oblasti medzinárodného práva,
- Komisia určí spravodajcu pre uvedenú tému,
- Komisia stanoví pracovný program,
- Komisia zašle členským štátom dotazník a vyzve ich, aby poskytli relevantné údaje, podklady, stanoviská a námety k téme,
- Komisia môže počas čakania na odpovede členských štátov požiadať niektorých členov Komisie, aby spolupracovali so spravodajcom pri formulovaní textu návrhu, ako aj konzultovali tému s odbornými vedeckými inštitúciami a odborníkmi,
- Komisia posudzuje návrhy textu, ktorý predložil spravodajca,

- Generálny tajomník OSN na žiadosť Komisie zverejní ako oficiálny dokument Komisie návrh textu spolu s odpoveďami členských štátov,
- Komisia požiada členské štáty, aby sa vyjadrili k návrhu textu,
- Spravodajca vyhodnotí a zohľadní pripomienky členských štátov a vypracuje konečnú verziu textu návrhu a dôvodovú správu,
- Komisia schváli návrh a predloží ho valnému zhromaždeniu OSN s návrhom na ďalší postup.

Pokiaľ ide o **kodifikáciu medzinárodného práva**, Komisia skúma všetky oblasti MP, pričom odporučí VZ OSN, ktoré partikulárne otázky by boli vhodné na kodifikáciu. Na základe vyzvania VZ OSN potom **postupuje nasledovne**:

- Komisia stanoví pracovný program kodifikačných prác pre každú otázku,
- Komisia požiada členské štáty, aby jej predložili, ak je to potrebné, texty zákonov, vyhlášok, súdnych rozhodnutí, zmlúv a iné relevantné podklady k danej otázke,
- Komisia vypracuje návrh článkov kodifikačnej úpravy a predloží ho VZ OSN spolu s komentárom k článkom. Komentár obsahuje informáciu o existujúcich zmluvách, súdnych rozhodnutiach a náuke, ako aj údaj o tom, na ktoré otázky panuje v medzištátnej praxi a v teórii zhoda alebo nesúhlas,
- Ak Komisia nakoniec dospeje k záveru, že návrh článkov je prijateľný, požiada Generálneho tajomníka OSN, aby ho zverejnil ako oficiálny dokument Komisie,
- Komisia požiada členské štáty, aby v určenej lehote návrh pripomienkoval,
- Komisia vyhodnotí a zohľadní pripomienky členských štátov a vypracuje konečnú verziu návrhu článkov a cestou Generálneho tajomníka OSN ho predloží VZ OSN spolu s dôvodovou správou a odporúčením na ďalší postup,
- Odporúčania na ďalší postup môžu spočívať v tom, že Komisia odporučí VZ OSN:
 - aby nepokračovalo v prácach vzhľadom na už publikovanú správu,
 - aby VZ OSN rezolúciou prijalo alebo vzalo na vedomie predloženú správu,
 - aby VZ OSN odporučil návrh článkov členským štátom s perspektívou prijatia príslušnej medzinárodnej dohody v budúcnosti,
 - aby VZ OSN zvolalo medzinárodnú konferenciu s cieľom prijať príslušnú medzinárodnú dohodu.

Členské štáty na požiadanie Komisie, VZ OSN alebo z vlastnej iniciatívy môžu podávať námety, pripomienky, podklady alebo skúsenosti z vlastnej praxe a legislatívy, ktoré spracovateľ využíva pri získaní detailnej predstavy o aktuálnom stave právnej úpravy danej oblasti obyčajového práva.

6. Subjekty

6.1 POJMOVÉ VYMEDZENIE

Na základe rôznych prístupov a definícií môžeme vybrať **dva základné smery**:

- (a) autori, ktorí zastávajú názor, že subjektom MP môžu byť len také jednotky, ktoré toto právo tvoria a vynucujú,
- (b) autori, podľa ktorých sa za subjekt práva považuje každá jednotka, ktorej daný právny poriadok priznáva spôsobilosť na práva a povinnosti a spravidla aj na právne úkony.

Všeobecne sa ale prikláňa k právnej teórii, z ktorej vyplýva, že **nevyhnutným atribútom subjektivity je spôsobilosť na práva a povinnosti**. Pre subjekt medzinárodného práva tak platí, že práva a povinnosti mu udeľuje medzinárodné právo a nie vnútroštátne právo, pričom tieto práva a povinnosti sú adresované priamo tomuto subjektu.

Bežným atribútom medzinárodnoprávnej subjektivity je spravidla aj **spôsobilosť na právne úkony**, ktorá predstavuje schopnosť vstupovať pod svojím menom do medzinárodnoprávných pomerov a prijímať záväzky voči iným subjektom. Absencia tejto spôsobilosti však nemusí mať za následok stratu subjektivity.

Existujú subjekty medzinárodného práva verejného, ktoré majú túto spôsobilosť obmedzenú alebo ju nepoužívajú vôbec (napr. okupovaný štát).

Na základe posudku Medzinárodného súdneho dvora vo veci náhrady škody v službách Organizácie Spojených národov z roku 1949, môžeme definovať, že **subjektom medzinárodného práva je každá entita, ktorej medzinárodné právo priznáva spôsobilosť na práva a povinnosti** a spravidla aj na právne úkony, bez ohľadu na jej právnu povahu, či rozsah práv.

Za subjekty medzinárodného práva tak možno považovať:

- suverénny štát,
- národ,
- povstalecké hnutie,
- medzinárodnú vládnú organizáciu,
- tzv. subjekty sui generis (Svätá Stolica, Rád Maltézskeho rytierov, Medzinárodný výbor červeného kríža) a
- v určitých prípadoch aj jednotlivca.

6.2 POVAHA SUBJEKTIVITY

Subjekty medzinárodného práva sa menia a vyvíjajú podľa potrieb medzinárodného spoločenstva.

Spomedzi subjektov medzinárodného práva sú **nositeľmi všetkých medzinárodných práv a povinností len suverénne štáty** a len tie majú právo posúdiť, či potreby medzinárodného spoločenstva vyžadujú vznik ďalších subjektov.

Typickými **prejavmi subjektivity** je napríklad právo uzatvárať medzinárodné zmluvy alebo prijímať a vysielat diplomatických zástupcov.

6.3 KLASIFIKÁCIA SUBJEKTOV

• podľa normotvornej spôsobilosti:

- *absolútna normotvorná spôsobilosť* (suverénne štáty)
- *čiasťočná normotvorná spôsobilosť* (medzinárodné vládne organizácie)
- *žiadna normotvorná spôsobilosť* (jednotlivci)

• podľa trvácnosti:

- *trvalé subjekty* (štáty a medzinárodné vládne organizácie)
- *dočasné subjekty* (povstalecké hnutia, národy presadzujúce svoje právo na sebaurčenie)

- podľa pôvodu ich subjektivity:
 - pôvodná (originálna) subjektivita (štáty, národy presadzujúce svoje právo na sebaurčenie)
 - odvodená subjektivita (medzinárodné vládne organizácie)
- podľa rozsahu ich spôsobilosti:
 - plná subjektivita (štáty)
 - obmedzená subjektivita (medzinárodné vládne organizácie, národy presadzujúce svoje právo na sebaurčenie, povstalecké hnutia)
 - marginálna (okrajová) subjektivita (jednotlivci)
- podľa uplatnenia:
 - objektívna subjektivita (uplatňuje sa erga omnes)
 - subjektívna subjektivita (možno sa dovoliť len voči štátom ktoré ju uznali, disponujú ňou napr. povstalecké hnutia)
- subjekty sui generis - požívajú čiastkovú medzinárodnoprávnu subjektivitu

6.4 SUVERÉNNY ŠTÁT

Suverénne štáty sú jediným plnohodnotným subjektom medzinárodného práva a až do začiatku 20. storočia boli považované za jediný subjekt tohto právneho odvetvia.

Z právneho hľadiska sú si všetky medzinárodnoprávne subjekty navzájom rovné, a samotná rovnosť štátov ako právnych subjektov je charakteristickou črtou koordinačnej povahy tohto práva.

Vzťahy medzi štátmi musia byť koordinačnej povahy už z toho dôvodu, že z hľadiska medzinárodného práva nad nimi nie je žiadna vyššia moc. Akonáhle teda štát vstúpi do vzájomného právneho styku s iným štátom či štátmi, dostávajú sa ich vzťahy pod vplyv medzinárodného práva a mali by ich riešiť na koordinačnom princípe.

Štáty sú pôvodnými subjektmi medzinárodného práva s úplnou medzinárodnoprávnu subjektivitou. Majú teda aj absolútnu zákonodarnú spôsobilosť a za predmet svojej medzinárodnoprávnej úpravy si môžu zvoliť čokoľvek, čo je právne dovolené, ak to nezakazujú kogentné normy medzinárodného práva.

Plná medzinárodnoprávna subjektivita štátov môže byť obmedzená v zásade len ich slobodným rozhodnutím, ktorým sa vzdajú jej časti v prospech iného subjektu, alebo v rámci tzv. zložených štátov (federácie, únie).

Za kritériá štátnosti na účely medzinárodného práva sa považuje naplnenie znakov uvedených v dohode z Montevidea (Uruguaj) o právach a povinnostiach z r. 1933, ktorými **sú**:

- a) stále obyvateľstvo – predstavuje súbor osôb, ktoré spolu žijú na danom území ako organizované spoločenstvo.
- b) vymedzené územie – bolo v minulosti považované za najdôležitejší prvok štátu, ako predpoklad osídlenia, stability a fungovania verejnej moci.
- c) efektívna vláda – vláda, ktorá je schopná fakticky podriaďovať svojej autorite všetky osoby podliehajúce jej jurisdikcii. Efektivita vlády sa však neprejavuje len v schopnosti štátu vykonávať moc na svojom území, ale aj v jeho samostatnosti vo vzťahu k iným štátom.
- d) spôsobilosť vstupovať do vzťahov s inými štátmi – niektoré útvary majú totiž svoje územie, obyvateľstvo a verejnú moc, ale ak nemajú spôsobilosť vstupovať do vzťahov s inými štátmi, nemôžu byť považované za subjekt medzinárodného práva (napr. územné jednotky federácie). Subjektom súčasného medzinárodného práva sa štát stáva už tým, že svoju štátnosť diplomaticky a mocensky presadí a udrží ju.

6.5 NÁROD

Medzinárodné právo priznáva všetkým národom **právo na sebaurčenie**.

Na základe tohto práva **si národy slobodne určujú** (bez vonkajšieho zasahovania) svoj politický status a uskutočňujú svoj hospodársky, sociálny a kultúrny rozvoj, pričom každý štát má povinnosť toto právo rešpektovať v súlade s ustanoveniami Charty OSN.

V tomto smere možno národ považovať za subjekt medzinárodného práva, pričom ide o **subjekt pôvodný** (originárny).

Veda medzinárodného práva hovorí o **dočasnej subjektivite národa**, v súvislosti s presadzovaním jeho práva na sebaurčenie, v rámci ktorej mu prislúcha napr. **obmedzená normotvorná spôsobilosť** spočívajúca v oprávnení uzatvárať určité medzinárodné zmluvy.

Plnoprávnym subjektom medzinárodného práva sa stáva národ v momente, keď nadobudne vlastnosti štátu, predovšetkým keď zorganizuje na určitom území politickú moc so systémom najvyšších štátnych orgánov.

Vytvorením nezávislého štátu alebo slobodným spojením s iným štátnym útvarom prestáva byť subjektom medzinárodného práva a na jeho miesto nastupuje daný zvrchovaný štát.

Možno preto povedať, že zrealizovaním práva na sebaurčenie, resp. **dosiahnutím štátnosti medzinárodnopráva subjektivita národa ustupuje** a do popredia vystupuje štát ako plnoprávny subjekt medzinárodného práva.

Rozlišujeme nasledovné spôsoby realizácie práva národov na sebaurčenie:

- a) *vytvorenie suverénneho a nezávislého štátu,*
- b) *slobodné združenie alebo integrácia s iným nezávislým štátom,*
- c) *vytvorenie iného politického statusu, slobodne zvoleného národom.*

Z Deklarácie zásad medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v súlade s Chartou OSN z r. 1970 vyplýva, že ak nie je právo na sebaurčenie potláčané násilím (ako v prípade kolonializmu), **je jeho výkon prípustný len nenásilnou cestou**, v súlade s vnútroštátnym právom.

Právo národov na sebaurčenie má povahu kolektívneho práva a nie individuálneho ľudského práva. Prislúcha teda národu ako spoločenstvu, a nie jednotlivým fyzickým osobám.

6.6 POVSTALECKÉ HNUTIE

Povstalecké hnutie môže byť subjektom medzinárodného práva a možno ho charakterizovať ako vojenskú organizáciu, ktorá uplatňuje svoje mocenské akcie v oblasti pôsobnosti územného suveréna a to práve proti nemu.

Jedná sa o dočasný subjekt medzinárodného práva, pretože povstanie je javom prechodným.

Pre štát, na ktorého území povstalecké hnutie pôsobí, **ide o nežiadúci jav**, ktorý sa snaží potlačiť. Takýto štát sa totiž navonok javí akoby mal dve vlády, t. j. centrálnu a povstaleckú, z čoho vyplýva, že jeho **centrálna vláda nie je schopná efektívne zabezpečiť výkon štátnej moci** na celom štátnom území a tak ani plnenie medzinárodných záväzkov.

Existencia povstaleckého hnutia vyplýva aj z toho, že **medzinárodné právo neurčuje akým spôsobom môže v štáte dôjsť k zmene jeho vlády** a nevylučuje ani protiústavný spôsob sprevádzaný použitím ozbrojenej sily a dočasnou existenciou povstaleckého hnutia.

Povstalecké hnutie **je subjektom s obmedzenou spôsobilosťou**.

Povstalecké hnutie je subjektom medzinárodného práva, ak efektívne vykonáva moc nad určitým štátnym územím a ak ho zainteresované štáty uznajú.

Na to, aby povstalecké hnutie bolo spôsobilé stať sa subjektom medzinárodného práva, musí splniť nasledujúce **požiadavky**:

- povstalci musia preukázať, že vykonávajú účinnú kontrolu nad určitou časťou územia,
- občianske nepokoje by mali dosiahnuť určitý stupeň intenzity a stálosti (nemôžu spočívať vo výtržnostiach).

Štáty majú potom posúdiť, či boli tieto požiadavky splnené a tak uznať alebo neuznať toto povstanie. Povstanie môže končiť buď víťazstvom, alebo porážkou.

V prípade víťazstva môže ísť o vytvorenie alebo spoluvytvorenie novej vlády pri zachovaní kontinuity vtedajšieho územného suveréna.

V prípade porážky povstalci strácajú svoje postavenie cudzích orgánov a opäť sa stávajú súkromnými osobami.

6.7 MEDZINÁRODNÁ VLÁDNA ORGANIZÁCIA

Prvou medzinárodnou politickou organizáciou stálej povahy bola Spoločnosť národov, vytvorená v roku 1919, na ktorej činnosť neskôr nadviazala dodnes najuniverzálnejšia Organizácia Spojených národov (OSN).

Medzinárodná vládna organizácia je stále spoločenstvo minimálne dvoch štátov, prípadne iných medzinárodných organizácií, založených medzinárodnoprávnym aktom na plnenie určitých úloh a cieľov, pričom toto spoločenstvo disponuje vlastným systémom orgánov a právomocami a má právnu subjektivitu odlišnú od subjektivity jeho členov.

Definičné znaky medzinárodnej vládnej organizácie:

- založenie organizácie na základe prejavu vôle minimálne dvoch štátov,
- stála povaha organizácie,
- stanovenie cieľa organizácie a ustanovenie jej vlastných orgánov s príslušnými právomocami,
- schopnosť organizácie byť samostatným nositeľom práv a povinností a vlastnými úkonmi zakladať, meniť a rušiť práva a povinnosti vyplývajúce z medzinárodného práva.

Medzinárodnoprávnou subjektivitou však v žiadnom prípade nedisponujú organizácie, ktoré nie sú založené štátmi, ale fyzickými či právnickými osobami. Vtedy ide o tzv. medzinárodné mimovládne organizácie.

Medzinárodnoprávna subjektivita sa všeobecne skladá z troch zložiek:

- spôsobilosť býť nositeľom práv a povinností z MP,
- spôsobilosť vlastnými úkonmi zakladať, meniť alebo rušiť práva a povinnosti z MP a preberať na seba medzinárodnoprávne záväzky,
- spôsobilosť nie byť medzinárodnoprávnou zodpovednosť.

Subjektivita medzinárodných organizácií sa podstatne **odlišuje od subjektivity štátov**.

V prvom rade subjektivita organizácie nie je pôvodná, ale **je odvodená od subjektivity ich zakladajúcich členov**. Zároveň nevzniká ako pri štátoch *ipso facto*, naplnením faktických skutočností, ale vzniká *ipso iure*, na základe právnej skutočnosti, ktorou je zakladajúci akt organizácie. Preto hovoríme, že medzinárodné organizácie sú odvodenými alebo sekundárnymi subjektmi medzinárodného práva.

Každá medzinárodná organizácia má:

- a) vnútornú subjektivitu voči svojim orgánom a členským štátom - organizácia je spôsobilá mať práva a povinnosti, ako aj uskutočňovať vo vlastnom mene právne úkony smerom dovnútra,
- b) vonkajšiu subjektivitu voči ostatným subjektom medzinárodného práva - organizácia môže vo vlastnom mene a vlastnými právnymi úkonmi mať a nadobúdať práva a povinnosti nezávisle od svojich členov.

Povahu subjektivity medzinárodnej organizácie charakterizuje **zásada špeciality** - subjektivita medzinárodnej organizácie **nie je neobmedzená, ale je limitovaná** základnými úlohami a funkciami organizácie, má teda funkčný charakter.

Organizácia môže konať len v rámci tých úloh a funkcií, pre ktoré bola vytvorená a ktoré sú definované alebo vyplývajú z jej zakladajúceho štatútu.

Pre vznik subjektivity a teda vznik organizácie **je rozhodujúci dátum** vstupu zakladajúceho aktu do platnosti.

Právomoci, ktorými disponuje každá medzinárodná organizácia:

- *právomoc uzatvárať medzinárodné zmluvy,*
- *právomoc využívať výsady a imunity,*
- *právomoc tzv. funkčnej ochrany svojich predstaviteľov,*
- *spôsobilosť postaviť sa pred medzinárodný tribunál,*
- *spôsobilosť vznášať medzinárodné nároky,*
- *spôsobilosť nie byť medzinárodnoprávnou zodpovednosť.*

6.8 SUBJEKTY SUI GENERIS

Svätá stolica

Je osobitným subjektom medzinárodného práva.

Svätú (Apoštolskú) stolicu definuje Kódex kánonického práva, ktorý pod týmto pojmom rozumie nielen Rímskeho veľkňaza, ale aj Štátny sekretariát, Radu pre verejné záležitosti cirkvi a iné časti Rímskej kúrie (napr. pápežský sekretariát alebo tribunál).

Svätá stolica reprezentuje asi pol miliardy veriacich na celom svete a je prijímaná ako rovnocenný subjekt a partner na medzinárodných konferenciách a v rámci rôznych medzinárodných zmlúv, pričom má diplomatické styky s veľkým počtom štátov.

Jej medzinárodnoprávna subjektivita spočíva predovšetkým na jej historickom a duchovnom základe, nielen na územnom.

Svätá stolica disponuje aj obyvateľstvom, ktoré sa nachádza na území Vatikánskeho mestského štátu a ktoré má tzv. nevýlučné občianstvo.

Zúčastňuje sa na medzinárodných konferenciách a uzatvára so štátmi bilaterálne medzinárodné zmluvy nazývané konkordáty, ktoré pojednávajú o postavení cirkvi v zmluvnom štáte.

Má taktiež štatút stálego pozorovateľa OSN a je členom špecializovaných organizácií OSN.

Pokiaľ ide o diplomatické styky, Svätá stolica v súčasnosti udržiava úplné diplomatické vzťahy so 174 štátmi a okrem toho má tiež diplomatické vzťahy s EÚ a so Zvrchovaným rádom maltézskych rytierov.

Zvrchovaný rád maltézskych rytierov

Bol založený v roku 1048 v Jeruzaleme a je jednou z najstarších inštitúcií západnej kresťanskej civilizácie.

V roku 1113 bol Rád postavený pod ochranu Svätej stolice a od tohto dátumu sa uvádza oficiálny vznik samostatného cirkevného rádu.

Rád je vnímaný ako charitatívna entita s koreňmi spred 1000 rokov so sídlom v Ríme, udržiujúc úzke styky so Svätou stolicou.

Rád sa tiež zúčastňuje na činnosti mnohých medzinárodných organizácií, ako je OSN, UNESCO, EÚ a ďalšie.

Základnými dokumentmi Rádu sú Ústava a Kódex. Rád tiež používa vlastné znaky, vlajku, vlastnú menu a vlastné poštové zámky.

Rád v súčasnosti pôsobí vo viac ako 120 krajinách vrátane SR.

Medzinárodný výbor červeného kríža

Predstavuje švajčiarsku nevládnú organizáciu, ktorú však štáty univerzálnymi medzinárodnými zmluvami poverili významnými kontrolnými úlohami, súvisiacimi s dodržiavaním pravidiel humanitárneho práva v ozbrojených konfliktoch.

Založený bol v roku 1863. V tom istom roku sa v Ženeve konala medzinárodná konferencia za účasti odborníkov zo 16 štátov, na ktoré sa prijal znak - červený kríž na bielom poli (obrátená švajčiarska vlajka) ako rozpoznávací znak spoločností, ktoré poskytujú pomoc raneným vojakom.

MVČK funguje v intenciách švajčiarskeho vnútroštátneho práva a je zložený výlučne zo švajčiarskych občanov.

Jeho oficiálne uznanie obsahujú štyri Ženevské dohovory z r. 1949.

MVČK je financovaný z dobrovoľných príspevkov zmluvných štátov.

MVČK je potrebné odlíšiť od Medzinárodného hnutia Červeného kríža a Červeného polmesiaca (nazývaného aj Medzinárodný Červený kríž).

Medzinárodné hnutie Červeného kríža a Červeného polmesiaca tvoria:

- Medzinárodný výbor Červeného kríža,
- Medzinárodná federácia spoločností Červeného kríža a Červeného polmesiaca,
- národné spoločnosti Červeného kríža a Červeného polmesiaca.

6.9 MEDZINÁRODNOPRÁVNÁ SUBJEKTIVITA JEDNOTLIVCA

Aj pre **jednotlivcov (FO a PO)** môžu z medzinárodného práva vyplývať určité práva a povinnosti, resp. spôsobilosť na právne úkony, alebo procesnú spôsobilosť.

Tieto práva a procesná spôsobilosť nevyplývajú pre jednotlivca z vnútroštátneho práva, ale z medzinárodnej zmluvy. **Jednotlivec** teda **má medzinárodnoprávnú subjektivitu** aj keď **veľmi obmedzenú** a odvodenú od vôle štátu.

Medzinárodnoprávna subjektivita jednotlivca **sa v súčasnosti prejavuje** najmä **v oblasti**:

(a) ochrany ľudských práv a základných slobôd

Všeobecná deklarácia ľudských práv z r. 1948 bola prvým medzinárodným dokumentom obsahujúcim určitý katalóg ľudských práv a základných slobôd.

Oblasťou medzinárodnoprávnej subjektivity jednotlivca sú aj procesné práva vzťahujúce jeho prístup k medzinárodnému súdnemu orgánu (Európsky súd pre ľudské práva) alebo mimosúdnemu orgánu na ochranu ľudských práv a základných slobôd (Výbor pre ľudské práva).

Konania pred týmito orgánmi nie sú identické a môžu zahŕňať:

- systém monitoringu, spočívajúci na pravidelných ročných správach o plnení záväzkov štátov,
- inštitút medzištátnych sťažností, ktorými sa štáty sťažujú na iné štáty za porušovanie záväzkov,
- inštitút individuálnych sťažností, ktorými jednotlivci namietajú porušovanie ich práv a slobôd.

(b) trestnoprávnej zodpovednosti

Ďalšou oblasťou, v ktorej vystupuje jednotlivec ako subjekt medzinárodného práva je medzinárodnoprávna trestná zodpovednosť, ktorá vzniká v prípade zločinu podľa medzinárodného práva.

Zaraďujeme sem zločiny proti ľudskosti a zločiny proti mieru (vojnové zločiny, zločiny agresie a zločiny genocídy). Uvedené činy páchajú v zásade osoby vo funkcii štátnych orgánov.

Obvinenie zo zločinov podľa medzinárodného práva majú mať pred medzinárodnými súdnymi orgánmi rovnaké procesné práva ako obvinení pred vnútroštátnymi orgánmi.

(c) ochrany medzinárodných investícií

Oblasť ochrany medzinárodných investícií je osobitná oblasť, pričom mimoriadny význam v tejto oblasti zohrávajú zmluvné inštrumenty na ochranu medzinárodných investícií.

V tejto oblasti dochádza mnohokrát k dojednávaniu a uzatváraniu zmlúv medzi štátmi a súkromnými osobami, ktoré síce nie sú medzinárodnými zmluvami, ale niekedy prekonalí pôsobnosti vnútroštátneho práva a podriaďujú sa medzinárodnému právu, či všeobecným právnym zásadám.

Jednotlivec ako FO alebo PO, **vystupuje** pri podaniach, adresovaných rôznym medzinárodným orgánom, **pod vlastným menom**. Z toho vyplýva, že jeho úkon nie je sprostredkovaný štátom, ktorého je občanom alebo na ktorého území sa nachádza.

Základným predpokladom však je, že **štát, proti ktorému podanie smeruje, musí byť zmluvnou stranou** príslušnej medzinárodnej zmluvy.

7. Riešenie sporov v medzinárodnom práve

7.1 VŠEOBECNE O RIEŠENÍ SPOROV V MEDZINÁRODNOM PRÁVE

Mierové konferencie štátov uskutočnené v Haagu v r. 1899 a 1907 po prvýkrát priniesli myšlienku mierového riešenia sporov medzi štátmi a prijali jednotnú úpravu mierových prostriedkov.

Prvý Haagsky dohovor o mierovom riešení sporov upravil dobré služby, sprostredkovanie, vyšetrovanie a arbitráž. Druhý modifikoval pravidlá pre arbitrážne konanie a ustanovil Stály arbitrážny dvor.

Založením Spoločnosti národov v r. 1919 sa zriadil aj prvý významný medzinárodný súdny orgán pre spory medzi štátmi - **Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti**.

Charta OSN zakotvila do čl. 2 ods. 4 **zákaz použitia alebo hrozby silou**. Zaviazala štáty riešiť spory výlučne pokojnými prostriedkami tak, aby nebol ohrozený medzinárodný mier a bezpečnosť.

Charta OSN ustanovila aj dodnes fungujúci **Medzinárodný súdny dvor**, ktorý nadväzuje na Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti.

V medzinárodnom práve neexistuje **definícia pojmu spor**. Veda medzinárodného práva zvykne rozlišovať spory na právne a politické, pričom právnymi spormi rozumie také, ktoré možno riešiť právnymi prostriedkami a na základe platných právnych pravidiel, zatiaľ čo pri politických sporoch sú právne prostriedky riešenia z dôvodu politickej citlivosti vylúčené.

Princípy riešenia sporov:

- a) *povinnosť všetkých štátov riešiť svoje spory mierovými prostriedkami,*
- b) *princíp slobodného výberu mierových prostriedkov,*
- c) *princíp konsenzuálneho výberu mierových prostriedkov,*
- d) *možnosť výberu mierového prostriedku ešte pred vznikom sporu.*

Delenie prostriedkov:

• podľa časového pôsobenia:

- a) *prostriedky prevencie* (mechanizmy OBSE, OSN)
- b) *prostriedky reakcie* (riešia už vzniknutý spor, napr. súdne konanie)

• podľa povahy prostriedku:

- c) *nezáväzná* (rokovanie, dobré služby, sprostredkovanie, zmierovacie konanie, vyšetrovanie)
- d) *záväzná* (arbitráž, súdne konanie)

• podľa stupňa všeobecnosti:

- e) *univerzálne* (mechanizmy OSN, konanie pred MSD)
- f) *regionálne* (mechanizmy OBSE, LAŠ)
- g) *osobitné prostriedky* (WTO, konanie pred Medzinárodným tribunálom pre morské právo)

• podľa povahy:

- h) *bilaterálne* (súdne konanie na základe kompromisu)
- i) *multilaterálne* (prostriedky na základe opčných protokolov k dohovorom)

• podľa účasti tretej strany:

- j) *bez účasti tretej strany* (diplomatické rokovanie)
- k) *za účasti tretej strany* (vyšetrovanie, súdne konanie, dobré služby)

7.2 PROSTRIEDKY RIEŠENIA SPOROV

A. Prostriedky prevencie

Preventívnymi prostriedkami riešenia sporov sú **kontrolné mechanizmy**, existujúce v rámci medzinárodného práva, **ktoré sú schopné** predchádzať zhoršeniu krízovej situácie, či **prispiieť k pokojnému riešeniu sporu**.

Medzinárodná kontrola je dôležitá na udržanie mieru a medzinárodnej bezpečnosti, na odzbrojovanie a nevyužívanie jadrovej energie na iné než mierové účely, na ochranu jednotlivcov pred mučením, neľudským zaobchádzaním a na problematiku rešpektovania ľudských práv vôbec.

Kontrola môže byť zverená buď štátom samotným alebo medzinárodným organizáciám.

Príklady preventívnych kontrolných mechanizmov:

- ***v oblasti medzinárodnej bezpečnosti***

- *právomoc Bezpečnostnej rady OSN podľa čl. 34 Charty OSN* - dáva Bezpečnostnej rade mandát, aby v prípade akejkoľvek situácie, ktorá by mohla vyvolať spor, mohla vykonať vyšetrovanie za účelom zistenia, či daný spor alebo situácia môžu ohroziť medzinárodný mier a bezpečnosť. Bezpečnostná rada takto môže konať aj z vlastného podnetu (ex off).
- *mierové a pozorovateľské misie OSN, OBSE a iných organizácií* - monitorujú a kontrolujú medzinárodnoprávne záväzky štátov.

- ***v oblasti odzbrojovania a kontroly využívania jadrovej energie***

- prevencia je zverená do rúk odborným medzinárodným organizáciám - *Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu (IAEA)* a *Organizácia pre zákaz chemických zbraní (OPCW)*. V ich rámci pôsobia kontrolné mechanizmy prevencie (vyšetrovacie komisie a pozorovatelia).

- ***v oblasti ochrany životného prostredia***

- *Kjótsky protokol* - zaviedol viacero mechanizmov za účelom monitorovania dodržiavania záväzkov a stanovenia sankcií za ich nedodržanie. Zmluvné strany majú tiež povinnosť periodicky podávať správy príslušnému kontrolnému výboru.

- ***v oblasti ochrany ľudských práv a slobôd***

- *regionálne mechanizmy*
- *univerzálne kvázi-súdne orgány* - Výbor pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie, Výbor pre ľudské práva, Výbor proti mučeniu, Výbor pre odstránenie diskriminácie žien - okrem právomocí preventívneho charakteru (zmluvné strany im predkladajú povinné správy o plnení záväzkov) majú aj kvázi-súdne postavenie, a jednotlivé štáty môžu dať výborom podnet na prešetrenie.

B. Prostriedky reakcie

Tieto prostriedky **riešia už vzniknuté spory**.

Rozdeľujú sa podľa toho, či prinášajú **nezáväzné** (rokovanie, dobré služby, sprostredkovanie, zmierovacie konanie, vyšetrovanie) alebo **záväzné riešenia sporu** (arbitráž, súdne konanie), teda či ide o diplomatické alebo právne prostriedky.

7.3 NEZÁVÄZNÉ PROSTRIEDKY RIEŠENIA SPOROV

ROKOVANIE

Sporiace sa subjekty si **priamo, bez účasti tretej strany, predkladajú svoje požiadavky s cieľom nájsť vzájomné prijateľné riešenie** (kompromis).

Ide o najčastejší prostriedok riešenia sporov, ktorý je veľmi flexibilný a účinný. V rámci rokovania si strany navzájom vymieňajú vlastné návrhy a protinávrhy, pričom obsah rokovaní môže ostať dôverne len medzi zainteresovanými stranami.

Záväzné pravidlá pre rokovania neexistujú, tak isto procesný postup, jeho dĺžka, spôsob a miesto vykonávanie je na sporových stranách. Výsledok rokovaní nie je pre strany záväzný, má len odporúčajúci charakter. Rokovanie má smerovať ku kompromisu.

Rokovanie môže dospieť buď k meritórnemu vyriešeniu sporu (uzatvorenie medzinárodnej zmluvy, spoločná deklarácia, podoba zápisu, forma memoranda, výmena diplomatických nót) alebo môže slúžiť len ako prostriedok, akým spôsobom budú spor riešiť.

DOBRE SLUŽBY

Podstatným znakom je **pôsobenie tretej nezainteresovanej strany**. Spravidla si strany volia subjekt, ktorý oplýva určitou autoritou, požíva ich plnú dôveru.

Poskytovatelia dobrých služieb **nepredkladajú priamo návrhy na riešenie sporu**. Nestávajú sa účastníkom sporu, zasahujú do neho len v takej miere, aby umožnili a uľahčili vzájomné rokovanie sporových strán.

Konkrétnym obsahom dobrých služieb môže byť poskytnutie priestorov na stretnutie a rokovanie, sprostredkovanie správ a informácií, tlmočenie vzájomných stanovísk, udržiavanie komunikácie medzi stranami, uvoľňovanie napätia medzi stranami, organizácia stretnutí, zabezpečenie technických, personálnych a materiálnych podmienok a podobne.

Najčastejším poskytovateľom dobrých služieb sú medzinárodné organizácie, najmä Organizácia Spojených národov v osobe jej generálneho tajomníka.

SPROSTREDKOVANIE / MEDIÁCIA

Rozdiel oproti dobrým službám spočíva v miere pôsobenia tretieho činiteľa. Ten už aj **priamo vstupuje do rokovaní, predkladá možné spôsoby a návrhy riešenia sporu**.

Musí disponovať od strán dostatočným mandátom, aby mohla priamo zasahovať do sporu.

Konkrétny obsah mediácie závisí od charakteru sporu, najčastejšie je to však zabezpečenie komunikácie, vymedzenie základných bodov, v ktorých sa strany nezhodujú, hľadanie spoločných názorov, vypracovanie návrhov, navrhovanie alternatívnych riešení a podobne.

VYŠETROVANIE

Predstavuje inštitucionalizovaný prostriedok riešenia sporov - **treťou spolupôsobiacou stranou je vždy orgán - komisia**.

Podstatou je zisťovanie relevantných skutočností, ktoré majú zistiť objektívny stav a prispieť k vyriešeniu sporu.

Výsledná správa z vyšetrovania sa **môže stať podkladom pre meritórne riešenie sporu**.

Vyšetrovanie vždy vykonáva tzv. vyšetrovacia komisia, ktorá je nezávislá a nestranná. Vyšetrovacie orgány môžu mať *ad hoc* povahu (*pre konkrétny prípad*) alebo charakter stáleho orgánu (Rada OSN pre ľudské práva, Výbor ministrov Rady Európy).

ZMIEROVACIE KONANIE

Predstavuje formalizovaný a inštitucionalizovaný spôsob riešenia sporu, **za účasti tretej strany - komisie**.

Jeho cieľom nie je len zistenie skutočností a vypracovaní správy, ale aj predloženie konkrétného riešenia.

Komisia preštuduje spor a **navrhne jedno riešenie**, ktoré strany buď prijmú alebo nie.

Zmierovacie konanie vykonávajú väčšinou 5-členné komisie, s ktorých účasťou počíta už medzinárodná zmluva alebo dohovor, pričom každá strana menuje dvoch zmierovacích sudcov, a tí si zvolia piateho.

Aj zmierovacie komisie môžu byť ustanovené *ad hoc* alebo ako *stály orgán*, a základom pre ich zriadenie môže byť ako bilaterálne, tak aj multilaterálne zmluvy.

Častým javom je začlenenie zmierovacieho konania ako prostriedku riešenia sporov do mnohostranných medzinárodných zmlúv.

7.4 ZÁVÄZNÉ PROSTRIEDKY RIEŠENIA SPOROV

ARBITRÁŽNE KONANIE

Uskutočňuje sa **len na základe rozhodovania podľa práva** (príp. aj na základe ekvity), riešia sa ním spory, kde sú vo väčšej miere prítomné práve nezhody o právnych otázkach.

Výsledkom je konečné a **právne záväzné rozhodnutie sporu**.

Strany môžu vyriešiť spor aj na základe vzájomnej dohody. Ak však takáto dohoda nenastane, sú viazané arbitrážnym nálezom.

Závaznosť môže byť daná len na základe vyjadrenia súhlasu oboch sporových strán, či už na základe zmluvy (tzv. kompromisu alebo rozhodcovskej zmluvy) alebo zmluvnej doložky (tzv. rozhodcovskej doložky), obsahom ktorej je záväzok strán postúpiť spor nestrannému arbitrážnemu orgánu a prijať jeho rozhodnutie za konečné a záväzné.

Sporové strany si sami vyberajú arbitrov, sami určujú právo, ktoré má tribunál aplikovať a majú aj vplyv aj na procesné pravidlá.

Výhodou sú rýchlosť konania a kontrola strán nad jeho priebehom, ale zároveň majú strany povinnosť niesť náklady s ním spojené.

Arbitrážne konanie prebieha prevažne v písomnej forme, za ktorým nasleduje ústna časť. Výsledkom konania je arbitrážny nález, ktorý je prijímaný väčšinovým hlasovaním, a je záväzný a konečný. Nález nepodlieha exekúcii, neexistuje systém núteného výkonu arbitrážneho nálezu a štáty majú povinnosť ho vykonať v dobrej viere. Neexistuje riadny opravný prostriedok. Revízia nálezu sa pripúšťa spravidla v prípade objavenia skutkovej okolnosti, ktorá nebola dovtedy známa.

Neplatnosť nálezu prichádza do úvahy v prípade prekročenia právomoci, korupcie rozhodcov, zásadného procesného pochybenie a neplatnosti dohody, na ktorej je arbitráž založená. To neplatí v prípade, ak je neplatná dohoda, ktorej sa spor týka.

Subjektmi arbitráže nemusia byť nevyhnutne len štáty. Poznáme aj tzv. **zmiešanú arbitráž**, v ktorej sú sporovými stranami na jednej strane štát (ako PO), na druhej súkromná osoba.

Osobitným druhom arbitráže je **politická arbitráž** (napr. v r. 1991 rozpad Juhoslávie).

Stále orgány uskutočňujúce arbitrážne konanie:

(a) Stály arbitrážny dvor - zriadený Haagskym dohovorom o mierovom riešení sporov v r. 1899. Nepredstavuje stály zbor rozhodcov, stálym je len jeho sídlo, kancelária a zoznam arbitrov, ktorí sú volení na šesť rokov s možnosťou opätovného zvolenia. Každá zo sporových strán si zvolí dvoch rozhodcov do arbitrážneho tribunálu a tí si potom vyberú zo zoznamu piateho člena. Druhý Haagsky dohovor kodifikoval procesné pravidlá konania, ale sú len fakultatívne, strany sa môžu dohodnúť aj inak. Výsledkom konania je rozhodcovský nález, ktorý obsahuje argumentáciu odôvodňujúcu rozhodnutie. Vyhlasuje sa verejne, je konečný a záväzný. Nerešpektovanie nálezu zakladá medzinárodnoprávnu zodpovednosť. Administratívny chod Dvora zabezpečuje jeho Medzinárodná kancelária na čele s generálnym tajomníkom. Na ich činnosť dohliada Správna rada, ktorej členmi sú diplomatickí zástupcovia zmluvných štátov akreditovaní v Haagu. Predsedom Rady je holandský minister zahraničných vecí. Dvor rozhoduje nielen spory medzi štátmi, ale aj spory, kde len jednou stranou je štát a druhou súkromná osoba. Vtedy však tribunál nerozhoduje podľa medzinárodného práva, ale podľa príslušného vnútroštátneho práva podľa pravidiel medzinárodného súkromného práva. V rámci Stáleho arbitrážneho dvora sa okrem rozhodcovského konania realizujú aj zmierovacie a vyšetrovacie konania, ktoré sa končia nezáväzným výsledkom.

(b) Rozhodcovský tribunál pre morské právo – je príslušný len pre spory týkajúce sa ustanovení Dohovoru OSN o morskom práve (1982). Aj v tomto prípade sa rozhodcovia vyberajú zo stáleho zoznamu. Tento arbitrážny orgán funguje, buď ako:

- rozhodcovský tribunál pre spory o výklad a aplikáciu morského práva všeobecne – zriaďuje sa na žiadosť ktorejkoľvek sporovej strany, ak sa stranám nepodarilo vyriešiť spory priamym rokovaním ani zmierovacím konaním. Rozhodcovský nález tribunálu je konečný.
- osobitný rozhodcovský tribunál pre spory týkajúce sa špecifických otázok – rieši spory týkajúce sa špecializovaných oblastí - rybolovu, plavby, vedeckého morského výskumu, zachovania morského prostredia a podobne.

(c) Medzinárodné stredisko pre riešenie investičných sporov

(d) Orgán pre riešenie sporov v rámci WTO

MEDZINÁRDONÉ SÚDNE KONANIE

V porovnaní s arbitrážnymi tribunálmi sú **medzinárodné súdy reálne stálymi orgánmi** a až na malé výnimky sa pri nich neuplatňuje inštitút menovania sudcov ad hoc, čo okrem iného znamená aj to, že sporové strany nemajú vplyv na zloženie súdu.

Sporové strany si nevyberajú právo, ktoré má súd aplikovať, a nemajú dosah ani na procesné pravidlá, ktoré sú pevne stanovené (spravidla v štatútoch súdnych orgánov).

Pri súdnych orgánoch platí, že **závisí vždy od vôle štátu, či uzná** a obligatórne prijme jurisdikciu tribunálu, napríklad vo forme zmluvy, jednostranného vyhlásenia, či konkludentného prejavu.

Rozhodnutia súdu sú záväzné, v zásade konečné (neexistuje riadny opravný prostriedok) a nepodliehajú exekúcii.

Rozhodnutie medzinárodného súdu **nemôže zrušiť vnútroštátny zákon** či rozhodnutie vnútroštátneho súdu. Môže však štátu ukladať povinnosť, aby tak urobil, v prípade, že mu ako subjektu medzinárodného práva vznikla zodpovednosť (napr. vnútroštátna norma štátu je v rozpore s jeho medzinárodným záväzkom či všeobecným pravidlom medzinárodného práva).

Úlohou medzinárodných súdov je poskytnutie výkladu právnych noriem a zamedzeniu stavu právnej neistoty.

Medzinárodné súdne orgány spôsobilé riešiť spory medzi štátmi:

(a) Medzinárodný súdny dvor - právnym základom jeho činnosti je *Charta OSN, Štatút Medzinárodného súdneho dvora a Rokovací poriadok dvora*.

Zloženie Dvora predstavuje zbor pätnástich sudcov, ktorých funkčné obdobie trvá deväť rokov. Voľbu sudcov uskutočňuje Valné zhromaždenie a Bezpečnostná rada v oddelenom hlasovaní, pričom sudcom nemôžu byť súčasne dvaja príslušníci toho istého štátu. Každé tri roky sa volí päť sudcov.

Konanie pred medzinárodným súdnym dvorom:

a) sporové konanie - rozhoduje spory právnej povahy medzi suverénnymi štátmi,

b) posudkové konanie - podáva (na požiadanie Valného zhromaždenia, Bezpečnostnej rady,...) posudky o právnych otázkach vyplývajúcich z ich činnosti.

Dvor však prejednáva zásadne len tie spory, ktoré mu štáty sami dobrovoľne predložili, a jeho rozsudok v právnych sporoch je konečný, a nie je proti nemu prípustné odvolanie, zatiaľ čo posudky sú právne nezáväzné, a majú len poradnú povahu.

Zasadá spravidla **v pléne**, kvórum tvorí deväť sudcov. Uznáša sa jednoduchou väčšinou prítomných sudcov. Sudca je prítomný pri rozhodovaní súdu dokonca aj v prípade, že jednou zo sporových strán je jeho domovský štát.

Medzinárodný súdny dvor **rozhoduje spory podľa medzinárodného práva**, pričom za podklad rozhodovania berie medzinárodné zmluvy, medzinárodnú obyčaj, všeobecné právne zásady uznané civilizovanými národmi, súdne rozhodnutia a náuku najviac kvalifikovaných odborníkov medzinárodného práva.

V prípade, že sa na tom sporové strany dohodnú, môže rozhodovať *ex aequo et bono*, t.j. na základe dobra a spravodlivosti.

(b) Medzinárodný tribunál pre morské právo

(c) Európsky súd pre ľudské práva

(d) Súdny dvor Európskej únie

(e) Súdny dvor Európskeho združenia voľného obchodu

(f) Súdny dvor Hospodárskeho spoločenstva západných afrických štátov (ECOWAS)

(g) Medziamerický súd pre ľudské práva

7.5 SYSTÉMY RIEŠENIA SPOROV

UNIVERZÁLNY SYSTÉM (v rámci OSN)

Systém OSN má trojakú funkciu:

a) *predchádzať medzinárodným sporom,*

b) *napomáhať alebo priamo riešiť medzinárodné spory na ktoré nadväzuje post-konfliktná obnova oblastí,*

c) *prijímať kolektívne kontrolné a sankčné opatrenia v prípade ohrozenia mieru, porušenia mieru alebo útočných činov.*

Valné zhromaždenie a Bezpečnostná rada sú spôsobilé prijímať pre daný spor odporúčania a uskutočňovať vyšetrovanie. Právomoc zasiahnuť má však len Bezpečnostná rada. Odporúčania oboch orgánov nie sú síce právne záväzné, majú však značnú politickú silu.

Každý štát (aj nečlenský) ako aj generálny tajomník OSN majú právomoc upozorniť Bezpečnostnú radu a Valné zhromaždenie na spor, alebo na situáciu, ktorá by mohla viesť k sporu.

Bezpečnostná rada môže vykonať v súvislosti s týmto sporom alebo situáciou vyšetovanie, za účelom zistenia, či trvanie sporu alebo situácie môže ohroziť udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.

Pokiaľ sa určitou záležitosťou zaoberá Bezpečnostná rada, Valné zhromaždenie nie je oprávnené prijať v danej veci žiadne odporúčanie. Ak však o spore rozhoduje Medzinárodný súdny dvor, neznamená to, že by v tom čase nemohla Bezpečnostná rada prijať opatrenia. Bezpečnostná rada má byť operatívnym orgánom, schopným reakcie v prípade ohrozenia medzinárodného mieru a bezpečnosti.

Členské štáty nie sú povinné informovať Bezpečnostnú radu o existencii sporu či situácie, ktorá by k nemu mohla viesť. Táto povinnosť vzniká len stranám v spore, trvanie ktorého by mohlo ohroziť udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, a to až po tom, ako sa im tento spor nepodari urovnať prostriedkami uvedenými v článku 33.

Bezpečnostná rada však môže konať aj ex offo, bez podnetu štátov či sporových strán. Takto môže buď vyzvať strany o urovanie sporu prostriedkami podľa čl. 33, môže vykonať vyšetovanie podľa čl. 34 alebo v ktoromkoľvek štádiu sporu odporúčať stranám vhodné konanie alebo postup.

Všetky spomínané odporúčania Bezpečnostnej rady majú len nezáväznú, poradnú povahu a sú prijímané deviatimi kladnými hlasmi vrátane všetkých stálych členov. Avšak ak je stranou v spore stály člen, má povinnosť sa zdržať hlasovania, a právo veta si teda nemôže uplatniť (čl. 27 Charty).

Generálny tajomník OSN často vystupuje ako poskytovateľ dobrých služieb alebo ako mediátor.

Okrem uvedených činností, OSN využíva aj **pôsobenie mierových síl** (tzv. modré prilby) pozostávajúcich z vojenských, policajných a civilných zložiek, ktoré sú vysielané do oblastí, v ktorých je ohrozené udržanie mieru, alebo je potrebné podporiť iné aspekty (ochranu ľudských práv, demokratizáciu,...). Ich úlohou je svojou prítomnosťou zabrániť konfliktu, resp. ozbrojenému stretu sporiacich sa strán, dohliadať na prímerie a podobne.

OSN nemá vlastné ozbrojené sily, vždy ide v skutočnosti o vojenské alebo policajné jednotky členských štátov, ktoré ich dávajú OSN k dispozícii. V rámci plnenia misie však smú použiť ozbrojenú silu jedine v prípade sebaobrany, alebo v prípade obrany mandátu.

REGIONÁLNE SYSTÉMY

Aj regionálne medzinárodné organizácie disponujú prostriedkami a mechanizmami riešenia sporov.

Právnym východiskom je čl. 52 Charty OSN, ktorý zakotvuje možnosť existencie oblastných dohôd, alebo orgánov za účelom udržania medzinárodného mieru a bezpečnosti. Zároveň Charta vyzýva členské štáty, ktoré takéto oblastné dohody či orgány vytvoria, aby miestne spory riešili predovšetkým práve týmito prostriedkami, skôr než spor predložia Bezpečnostnej rade.

• Rada Európy

V roku 1957 prijali jej členské štáty Európsky dohovor o mierovom riešení sporov.

Zmluvné strany sa v ňom zaviazali, že pre právne spory prijímú obligatórnu jurisdikciu Medzinárodného súdneho dvora, nezávisle od tohto záväzku sa však môžu dohodnúť urovnať svoj spor aj zmierovacím konaním.

Pre iné než právne spory Dohovor predpokladá použitie zmierovacieho konania a alternatívne arbitráž. Sporové strany sa však môžu aj dohodnúť na výbere prostriedku.

• Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE)

Táto oblastná organizácia kladie dôraz na predchádzanie sporov. V rámci nej sa vyvinulo niekoľko mechanizmov predchádzania a riešenia sporov.

Predpokladá konzultácie a spoluprácu v krízových a pohotovostných situáciách. Významnú aktivitu v tomto smere predstavujú pozorovateľské misie vysielané v rôznych fázach konfliktov. S prijatím misie však vždy musí dotknutý štát súhlasiť. V roku 1992 bol Štokholmským dohovorom vytvorený Zmierovací a arbitrážny súd, ktorý funguje ako orgán pre pokojné riešenie sporov medzi členskými štátmi.

• Európska únia (EÚ)

Popri Súdnom dvore EÚ, ktorý je príslušný pre rozhodovanie sporov medzi členskými štátmi, Únia uskutočňuje svoju Spoločnú bezpečnostnú a obrannú politiku aj v rámci predchádzania a riešenia sporov. Okrem pozorovateľských misií uskutočňuje aj tzv. operácie krízového manažmentu v rôznych oblastiach.

- **Organizácia Severoatlantickej zmluvy (NATO)**

Táto organizácia je politicko-vojenskou organizáciou kolektívnej obrany a pôsobí v euroatlantickom regióne.

V zmysle čl. 53 Charty je oblastnou organizáciou, ktorá koná pod splnomocnením Bezpečnostnej rady. Za týmto účelom uskutočňuje operácie krízového manažmentu na podporu stability v regióne, predchádzaniu konfliktov a zabezpečenia mieru.

- **Organizácia amerických štátov (OAS)**

Zahŕňa Stálu radu, ktorá ako orgán OAS poskytuje dobré služby a sprostredkovanie. Môže tiež stanoviť ad hoc výbory oprávnené vykonávať vyšetrovanie.

- **Africká únia (AU)**

V rámci tejto regionálnej organizácie ako nástupnícke Organizácie africkej jednoty pôsobí Rada mieru a bezpečnosti, orgán, ktorého úlohou je okrem iného predchádzať a zabráňovať konfliktom medzi členskými krajinami AU.

Môže poskytovať dobré služby, sprostredkovanie, vykonávať zmierovacie a vyšetrovacie konanie. V roku 2003 bol zriadený Súdny dvor Africkej únie, ktorý sa v roku 2008 spojil s Africkým súdom pre ľudské práva a teraz funguje pod názvom Africký súd pre spravodlivosť a ľudské práva.

- **Liga arabských štátov**

Jej hlavným orgánom je Rada, ktorá rieši spory v rámci tejto organizácie. Plní aj funkciu zmierovacieho a arbitrážneho orgánu, v sporoch medzi členmi, alebo členmi a tretími štátmi.

OSOBITNÉ SYSTÉMY

Osobitné systémy sú zamerané na **spory týkajúce sa medzinárodného obchodu a problematiky ochrany investícií**.

- **Orgán pre riešenie sporov v rámci WTO**

Ide o orgán riešenia sporov, ktorý v sebe spája prvky rozhodcovského a zmierovacieho konania. Obracať sa naň môžu len štáty.

Jeho úlohou je uskutočňovať potrebné konzultácie, má oprávnenie zriaďovať panely odborníkov, prijímať od nich správy, zabezpečovať dohľad nad výkonom rozhodnutí a odporúčaní a taktiež je spôsobilý k prijímaniu represívnych opatrení.

- **Medzinárodné stredisko pre riešenie investičných sporov (ICSID)**

Rieši spory, ktorých stranou nie sú výlučne štáty, ale jednou zo strán je súkromná osoba.

Je príslušné pre riešenie sporov týkajúcich sa ochrany investícií. Z hľadiska vývoja bolo založenie tohto orgánu významným medzníkom, pretože inak by súkromným osobám po vyčerpaní vnútroštátnych prostriedkov ostala len neistá možnosť diplomatickej ochrany poskytnutá zo strany domovského štátu.

8. Zodpovednosť v medzinárodnom práve

8.1 POJEM A DRUHY MEDZINÁRODNOPRÁVNEJ ZODPOVEDNOSTI

Pojmom **medzinárodnoprávna zodpovednosť** sa v minulosti označovala spôsobilosť štátu plniť to, čo mu ukladajú medzinárodnoprávne normy. Štát zodpovedal za splnenie medzinárodných záväzkov len štátu, ktorý uznal jeho subjektivitu.

V súčasnosti sa tento pojem používa ako:

- zodpovednosť za splnenie, resp. dodržiavanie medzinárodnoprávných záväzkov,
- zodpovednosť za nesplnenie, resp. porušenie medzinárodnoprávných záväzkov,
- zodpovednosť za škodlivé následky činnosti nezakázanej medzinárodným právom.

Každá z uvedených kategórií zodpovednosti sa od ostatných kategórií odlišuje pokiaľ ide o vznik, obsah alebo realizáciu zodpovednosti.

V mnohých medzinárodných zmluvách sa stretávame najmä s prvou spomenutou kategóriou zodpovednosti, s formuláciami, v ktorých štáty uznávajú svoju zodpovednosť za dodržiavanie medzinárodného mieru, za dodržanie záväzkov, ktoré prevzali v zmluve, za riešenie problémov, ktoré sú predmetom zmluvy a podobne. Ide o tzv. pozitívnu medzinárodnoprávnú zodpovednosť.

Druhy medzinárodnoprávnej zodpovednosti:

- a) pozitívna zodpovednosť - je povinnosť štátu plniť záväzky, ktoré mu predpisujú normy medzinárodného práva, a tiež sa zúčastňovať na utváraní nových noriem, napomáhajúcich upevňovaniu medzinárodného právneho poriadku.
- b) negatívna zodpovednosť - je dôsledkom porušenia noriem medzinárodného práva. Predstavuje povinnosť štátu odstrániť všetky škodlivé následky porušenia medzinárodného práva, a tiež povinnosť znášať nepriaznivé dôsledky, primerane spojené s takouto činnosťou.
- c) objektívna zodpovednosť - je zodpovednosť za škodu (subjekt zodpovedá bez ohľadu na zavinenie). Podmienkou jej vzniku je spôsobenie škody.
- d) subjektívna zodpovednosť - je zodpovednosť za zavinenie. Podmienkou jej vzniku je existencia konania, ktoré je podľa medzinárodného práva protiprávne a existencia možnosti pripísať toto konanie určitému subjektu medzinárodného práva. Nie je nevyhnutne spojená so vznikom materiálnej škody (napr. propagácia rasizmu).
- e) individuálna zodpovednosť - zaväzuje iba subjekt medzinárodného práva, ktorý sa dopustil protiprávneho konania, alebo spôsobil škodu v rámci medzinárodným právom dovoleného konania.
- f) solidárna (spoločná) zodpovednosť - sa v oblasti medzinárodného práva vyskytuje vo forme spoločnej zodpovednosti štátu a medzinárodnej organizácie (napr. v dokumentoch z oblasti kozmického práva).
- g) zodpovednosť štátov
- h) zodpovednosť medzinárodných organizácií
- i) zodpovednosť iných subjektov medzinárodného práva

8.2 VZNIK ZODPOVEDNOSTI ŠTÁTOV ZA MEDZINÁRODNÉ PROTIPRÁVNE KONANIE

Za medzinárodne protiprávne správanie štátu sa považuje jeho konanie alebo opomenutie, ktoré:

- a) **mu možno pripísať podľa medzinárodného práva** (subjektívny prvok), a ktorým
- b) **porušuje medzinárodný záväzok** (objektívny prvok).

Zodpovednosť štátu za správanie štátnych orgánov

Za konanie štátu sa považuje každé konanie individuálneho alebo kolektívneho orgánu, ktorý má v súlade s vnútroštátnym právnym poriadkom štátu postavenie štátneho orgánu.

Štáty musia niesť zodpovednosť za každé medzinárodné protiprávne správanie svojich orgánov bez ohľadu na ich druh a postavenie v štruktúre štátneho aparátu.

Pojem štátny orgán v medzinárodnom práve zahŕňa všetky osoby, ktoré skutočne vykonávajú štátnu moc, či už na základe vnútroštátneho práva alebo iba fakticky.

Chápu sa ním nielen orgány činné v oblasti medzinárodných stykov, ale aj orgány ústavodarné, zákonodarné, výkonné a súdne, rovnako aj územné samosprávne orgány, ale aj funkčné. Štát je zodpovedný aj za tie orgány, na ktoré preniesol určité svoje právomoci.

Štát zodpovedá aj za zákony, ktoré sú v rozpore s medzinárodným právom alebo všeobecne uznávanými zásadami medzinárodného práva.

Štát zodpovedá aj za protiprávny výrok alebo za protiprávnu nečinnosť svojich súdnych orgánov a za protiprávne správanie svojich diplomatických zástupcov.

Orgány konajúce „ultra vires“

Konanie štátneho orgánu, osoby alebo organizačnej jednotky oprávnenej na výkon určitých prvkov štátnej moci sa bude považovať za správanie štátu podľa medzinárodného práva aj vtedy, ak pri ňom dôjde k prekročeniu ich právomoci alebo k rozporu s udelenými inštrukciami

Každá strana v danom konflikte bude zodpovedná za akékoľvek činy osôb, ktoré tvoria súčasť ich ozbrojených síl.

Jednotlivec alebo skupina jednotlivcov

Štát zodpovedá za správanie jednotlivcov alebo skupín fakticky konajúcich v mene štátu na základe jeho inštrukcií, riadenia alebo pod jeho kontrolou.

Pokiaľ daná osoba alebo skupina osôb fakticky konala v záujme štátu, čím tak bola jeho nástrojom alebo sprostredkovateľom, a nie vo svojom záujme, potom štát nesie zodpovednosť za konanie, ak týmto konaním bola inému suverénnemu štátu spôsobená právna ujma alebo bol dotknutý jeho mocenský záujem.

Orgány povstaleckého hnutia

Konanie povstaleckého hnutia, ktoré sa stane novou vládou štátu sa bude považovať za správanie tohto štátu podľa medzinárodného práva.

Konanie povstaleckého alebo iného hnutia, ktoré vyústilo do vytvorenia nového štátu na časti územia existujúceho štátu alebo územia pod jeho správou, sa bude považovať za správanie nového štátu podľa medzinárodného práva.

Ak by činy povstaleckých orgánov spôsobili škodu tretiemu štátu, nie je možné ju automaticky pripísať štátu teritoriálnemu na území ktorého k povstaniu došlo.

Teritoriálny štát musí potrestať iba to konanie povstalcov, ktorým boli dotknuté právom chránené záujmy tretích štátov, či dokonca všetkých štátov medzinárodného spoločenstva v prípadoch, keď konaním povstalcov došlo k porušeniu kogentných noriem tohto práva. Pokiaľ k tomu nepristúpi, nesie potom sám zodpovednosť, nielen za akty povstalcov, ale aj za vlastnú nečinnosť.

Činnosť medzinárodnej organizácie

Za správanie sa medzinárodnej organizácie možno označiť správanie sa jej orgánov či úradníkov.

Žiaden štát nemôže niesť zodpovednosť za protiprávne správanie sa organizácie len o samotnej skutočnosti, že je členom organizácie, alebo že práve na jeho území má organizácia sídlo.

Zodpovednosť štátu v súvislosti s činnosťou organizácie pripadá do úvahy, ak majú oba subjekty spoločný orgán, resp. ak štát prepožičia svoj vlastný štátny orgán medzinárodnej organizácii.

Typickým príklad je poskytnutie ozbrojených či policajných zložiek štátu medzinárodnej organizácii za účelom uskutočnenia mierovej operácie.

Samotné členstvo štátu v organizácii by nemalo byť základom jeho zodpovednosti za protiprávne správanie sa organizácie.

8.3 OKOLNOSTI VYLUČUJÚCE PROTIPRÁVNOSŤ SPRÁVANIA SA ŠTÁTU

Napriek naplneniu subjektívneho a objektívneho prvku, medzinárodná zodpovednosť štátu sa uplatní len vtedy, ak tomu nebráni niektorá zo šiestich okolností vylučujúcich protiprávnosť.

Okolnosti vylučujúce protiprávnosť možno uplatniť len voči platným záväzkom štátov.

Ak pominie určitá okolnosť, povinnosťou štátu je obnoviť plnenie svojho medzinárodného záväzku v plnom rozsahu.

Odvolaním sa na okolnosti vylučujúce protiprávnosť nemožno ospravedlniť správanie sa štátu narušujúce kogentné pravidlá medzinárodného práva.

Súhlas štátu

Ak štát dá súhlas inému štátu k správaniu sa, ktoré by sa inak považovalo za protiprávne, protiprávnosť takého správania je vylúčená za predpokladu, že takéto správanie sa štátu zostalo v medziach prejaveneho súhlasu (*napr. ak štát vysielalo vojsko do iného štátu na jeho žiadosť*).

Súhlas musí byť daný platne orgánu, ktorý je podľa medzinárodného a vnútroštátneho práva oprávnený štát zastupovať, musí byť vyjadrený slobodne a jednoznačne, a napokon musí byť daný vopred, teda ešte pred správaním sa štátu, ktoré je v rozpore s medzinárodným záväzkom. Súhlas štátu daný ex post už nie je okolnosťou vylučujúcou protiprávnosť.

Súhlasu musí predchádzať žiadosť toho štátu, ktorý sa zamýšľa určitým svojím správaním odchýliť sa od medzinárodného záväzku.

Sebaobrana

Predstavuje defenzívne použitie sily štátom ako reakciu na ozbrojený útok iného štátu.

V situácii, v ktorej je štát vystavený reálnemu nebezpečenstvu, ktoré vyplýva z porušenia kogentného zákazu použitia sily, nemožno reagovať inak, ako tiež použitím sily. Ide o zastavenie a odvrátenie agresie použitím ozbrojenej sily. Sebaobrana musí byť ukončená, ak sa podarí agresiu zastaviť.

Uplatňuje sa tu zásada primeranosti. Podľa nej má byť akt sebaobrany proporčne vyvážený k aktu agresie. Nie je možné pokračovať v sebaobrane s cieľom dosiahnuť reparáciu.

Vyššia moc (Vis Maior)

Ak je správanie sa štátu dôsledkom výskytu vyššej moci, alebo nepredvídanej udalosti mimo kontroly daného štátu je protiprávnosť tohto konania vylúčená.

To neplatí ak:

- a) stav vyššej moci nastal výlučne v dôsledku správania sa štátu, ktorý sa ho dovoľáva,
- b) v dôsledku takéhoto jeho správania v spojení s inými faktormi alebo okolnosťami,
- c) ak štát na seba prevzal riziko, že k takejto situácii dôjde.

Krajná núdza

V krajnej núdzi na rozdiel od vyššej moci a náhodnej udalosti, štát nerešpektuje pravidlo medzinárodného práva vedomo a úmyselne.

Podmienky dovolania sa inštitútu krajnej núdze:

- a) musí ísť o podstatný záujem štátu,
- b) musí ísť o prípad jeho ohrozenia, a to závažné a bezprostredné, čo štát prinúti konať v rozpore s medzinárodným záväzkom poškodzujúc iný štát, pretože predstavuje jedinou možnosť ako odvrátiť toto ohrozenie, a teda neexistuje iný spôsob aj keď nákladnejší, avšak v súlade s jeho medzinárodnými záväzkami ako toto ohrozenie odvrátiť,
- c) musí ísť o situáciu, ku ktorej štát, dovoľávajúci sa stavu krajnej núdze sám neprispel, a to buď z nedbanlivosti alebo zámerne.

Poslednou podmienkou je proporcionalita, t.j. že obetovaný záujem štátu poškodeného musí byť menší, ako záujem ochránený opatreniami v krajnej núdzi.

Tiesneň

V tomto prípade tu nie je v bezprostrednom ohrození sám štát, ale osoba alebo osoby v postavení štátneho orgánu, keď je, ale ich protiprávne správanie štátu pripísané.

Protiprávnosť správania sa štátu, ktoré nie je v súlade s jeho medzinárodným záväzkom je vylúčená, ak pre jeho pôvodcu bolo jedinou rozumnou cestou ako v stave tiesne zachrániť svoj život, alebo životy osôb zverených do jeho starostlivosti.

Protiopatrenia voči medzinárodne protiprávnemu správaniu

Protiprávnosť správania štátu, ktoré nie je v súlade s jeho medzinárodným záväzkom voči inému štátu, je vylúčená v takom rozsahu, v akom ho možno považovať za legálne protiopatrenie.

8.4 ZODPOVEDNOSŤ ŠTÁTOV ZA PORUŠENIE IUS COGENS

Povinnosť reparácie má porušiteľ práva voči každému z členov medzinárodného spoločenstva, pretože každý z nich je porušením kogentného pravidla dotknutý vo svojom záujme, ktorý chráni kogentné pravidlo.

Kogentné pravidlá majú absolútnu pôsobnosť voči všetkým štátom - teda pôsobia erga omnes.

Právne následky závažného porušenia záväzkov vyplývajúcich z kogentných pravidiel medzinárodného práva:

- štáty sú povinné spolupracovať s cieľom ukončiť tak závažné porušenie, pričom na to môžu využiť všetky prostriedky, ktoré sú v súlade s medzinárodným právom. Výber prostriedkov spolupráce závisí od okolností každého konkrétného prípadu, avšak musia byť v súlade s vnútroštátnym aj medzinárodným právom.
Povinnosť spolupráce sa vzťahuje na všetky štáty bez ohľadu na to, či boli alebo neboli priamo postihnuté porušením kogentnej normy.
- žiadny štát nesmie uznať situáciu, ktorú takéto závažné porušenie vytvorilo, a to ako výslovne, tak aj implicitne.
- žaden štát nesmie poskytnúť pomoc alebo podporu smerujúcu k pokračovaniu situácie, ktorú takéto závažné porušenie vytvorilo.
- aktívne legitimované sú všetky štáty.
- zodpovednosť je takisto kogentná. Práva musia byť za každých okolností uplatnené a povinnosti splnené.

Štát sa nezbaví zodpovednosti, pokiaľ splní reparačné záväzky iba voči priamej obeti svojho správania. K tomu dôjde až vtedy, keď splní svoje sekundárne povinnosti voči všetkým ostatným štátom, ktoré však môžu považovať reparáciu priamej obeti za svojho hľadiska, za dostatočnú satisfakciu.

8.5 ZODPOVEDNOSŤ MEDZINÁRODNEJ ORGANIZÁCIE ZA PROTIPRÁVNE SPRÁVANIE

Zodpovednosť medzinárodnej organizácie za protiprávne správanie vzniká predovšetkým oddelene od štátu, no môžu sa vyskytnúť aj situácie, kedy je dané protiprávne správanie organizácie späté so správaním štátu, prípadne naopak.

Každé medzinárodno-protiprávne správanie medzinárodnej organizácie jej privodzuje medzinárodnú zodpovednosť.

Aj v tomto prípade sú kladené dve **podmienky**:

- a) subjektívny prvok - určité správanie je pripísateľné medzinárodnej organizácii,
- b) objektívny prvok - toto správanie zakladá porušenie medzinárodnoprávneho záväzku.

Obe musia byť splnené kumulatívne.

A) Pripísateľnosť správania (subjektívny prvok)

Pripísateľnosť slúži na právnu identifikáciu subjektu, a to v tom zmysle, že určité správanie bude možné pre právne účely považovať za jeho vlastné.

Situácie, kedy treba dané správanie považovať za správanie medzinárodnej organizácie:

- koná orgán alebo zástupca organizácie,
- koná orgán alebo zástupca štátu alebo inej organizácie, nad ktorým organizácia vykonáva efektívnu kontrolu,
- orgán alebo zástupca organizácie koná ultra vires,
- nejde o žiaden z predchádzajúcich prípadov, ale organizácia dané správanie uznáva a prijíma za vlastné.

Ak koná osoba alebo útvar, ktorý má v zmysle pravidiel organizácie postavenie jej orgánu alebo koná úradník či iná osoba, ktorá vykonáva niektorú z funkcií organizácie, a prostredníctvom ktorej organizácia koná, potom sa dané konanie bude považovať za konanie tejto organizácie. Nemožno sem zahrnúť prípady, kedy orgán či zástupca koná výlučne ako súkromná osoba. Je potrebné, aby k správaniu orgánu či zástupcu došlo pri výkone jeho úradných funkcií.

Ak ide o konanie orgánu štátu či orgánu alebo zástupcu inej organizácie, ktoré má organizácia k dispozícii, musí organizácia nad uvedenými orgánmi (osobami) vykonávať účinnú kontrolu, aby sa takéto správanie považovalo za správanie organizácie.

B) Porušenie medzinárodného záväzku (objektívny prvok)

K porušeniu medzinárodnoprávného záväzku organizácie dochádza vtedy, ak čin organizácie nie je v súlade s tým, čo tento záväzok požaduje, a to bez ohľadu na pôvod či povahu daného záväzku.

Musí byť dodržaná podmienka, že záväzok je v čase porušenia pre danú organizáciu platný, a teda organizácia je ním v rozhodnom čase viazaná.

Záväzok môže organizácii vyplývať z jej zakladajúceho aktu, zmlúv a obyčají, ktorými je viazaná, zo všeobecných zásad a pravidiel medzinárodného práva, zo záväzných rozhodnutí medzinárodných rozhodovacích orgánov, ktoré sa jej týkajú, alebo z jej jednostranných právnych aktov.

V praxi nemožno vylúčiť ani prípady, kedy organizácia svojím správaním síce priamo neporuší žiaden vlastný záväzok, avšak zodpovednosť jej vznikne v dôsledku protiprávneho správania sa iného subjektu. Objektívny prvok bude vtedy naplnený samotnou skutočnosťou, že organizácia vedome pomáhala, podporovala, riadila alebo kontrolovala určité protiprávne správanie iného subjektu alebo tento subjekt k takému správaniu donútila.

Aj v tomto prípade existujú okolnosti vylučujúce protiprávnosť konania (*súhlas, sebaobrana, legálne protiopatrenie, vyššia moc, tieseň, stav núdze*).

Obsah medzinárodnoprávnej zodpovednosti organizácie

Povinnosť plniť, čo malo byť plnené, zostáva organizácii aj naďalej, no pristupujú ďalšie povinnosti: povinnosť upustiť od protiprávneho správania a povinnosť napraviť škodu.

Ak sa medzinárodná organizácia dopustí závažného porušenia záväzku vyplývajúceho z imperatívnej normy, obsah zodpovednosti je širší a špecifický. V tom prípade sa k spomenutým povinnostiam organizácie pridávajú ďalšie:

- záväzok všetkými legálnymi prostriedkami spolupracovať na odstránení vzniknutého protiprávneho stavu,
- záväzok neuznať za legálnu situáciu vytvorenú takýmto porušením,
- záväzok nenapomáhať ani nepodporovať udržanie takejto situácie.

Formami nápravy (reparácie) sú *reštitúcia* (navrátenie do pôvodného stavu), *kompenzácia* (odškodnenie) a *satisfakcia* (zadosťučinenie).

Uplatňovanie medzinárodnej zodpovednosti organizácie

Dovoľávať sa zodpovednosti môže ten subjekt, ktorý je oprávnený zo záväzku, ktorý organizácia porušila, a ktorý je teda týmto porušením poškodený.

Podmienkami prípustnosti nároku poškodeného sú:

- a) **štátna príslušnosť nároku** - táto podmienka sa vyžaduje v prípade diplomatickej ochrany, kedy štát preberá nárok svojho občana, a uplatňuje ho ako svoj vlastný. Podmienkou je, aby jednotlivец mal štátnu príslušnosť tohto štátu. V prípade medzinárodnej organizácie sa táto podmienka nevyžaduje.
- b) **vyčerpanie všetkých dostupných a efektívnych prostriedkov nápravy** - táto podmienka závisí od okolností nároku. V prípade domáhania sa zodpovednosti EÚ sa bude vyžadovať vyčerpanie prostriedkov nápravy, či už prostredníctvom vnútroštátnych súdov členských štátov alebo Súdneho dvora EÚ.

8.6 OBJEKTÍVNA ZODPOVEDNOSŤ (LIABILITY)

Objektívna zodpovednosť štátov sa viaže na medzinárodným právom dovoľené činnosti, ktoré sú spojené so zvýšeným stupňom rizika.

Ide o také činnosti, v dôsledku ktorých vznikla iným subjektom medzinárodného práva škoda, a to aj pri vynaložení všetkého úsilia, ktoré je od prevádzkovateľov takýchto činností rozumné, oprávnené a spravodlivé vyžadovať (*kozmetická činnosť, jadrová energetika, nakladanie s nebezpečnými odpadmi,...*).

Subjekt medzinárodného práva zodpovedá za škodlivé následky činnosti bez ohľadu na to, či škodu zaviniel alebo nezaviniel. Základom objektívnej zodpovednosti je náhrada takto spôsobenej škody.

Zodpovednosť štátov za kozmickú činnosť

Za škodu spôsobenú kozmickými objektmi je zodpovedný vypúšťajúci štát, ktorý je povinný zaplatiť príslušnú náhradu. Škoda je definovaná ako strata na živote, zranenie alebo iné poškodenie zdravia, či stratu alebo škodu na majetku štátu či FO alebo PO alebo na majetku medzinárodných vládnych organizácií.

Zodpovednosť za škodlivé následky činností nezakázaných medzinárodným právom

Právna úprava sleduje nielen preventívne ciele, ale aj kompenzáciu škody, ktorá nastala napriek všetkým prijatým opatreniam.

Návrh princípov rozdelenia strát v prípade cezhraničnej škody vzniknutej z rizikových činností:

- zaistenie rýchlej a zodpovedajúcej kompenzácie obetiam cezhraničnej škody,
- ochrana životného prostredia v prípade cezhraničnej škody, najmä pokiaľ ide o zmiernenie škôd na životnom prostredí a jeho obnovu.

9. Donútenie v medzinárodnom práve

9.1 DONÚTENIE V MEDZINÁRODNOM PRÁVE

Sankcie majú za úlohu prinútiť porušiteľa medzinárodného záväzku, aby upustil od protiprávneho konania a napravil škodlivé následky svojho konania.

Donútenie sa všeobecne definuje ako mocenský zásah štátu do právnej sféry iného štátu, ktorého účelom je donútiť štát, proti ktorému bolo namierené, k uznaniu stanoviska štátu, ktorý opatrenie vykonáva.

V medzinárodnom práve sa rozlišuje medzi *individuálnym* a *kolektívnym* donútením.

Právo použiť niektorú formu donútenia prináleží v prvom rade poškodenému subjektu medzinárodného práva a podľa povahy porušenia aj ostatným členom medzinárodného spoločenstva. Najúčinnějšíou formou sankcií sú kolektívne donucovacie opatrenia.

Každý poškodený štát má právo použiť legálne protiopatrenia voči štátu – porušiteľovi, ktorý neupustil od porušenia a nesplnil svoju zodpovednostnú povinnosť.

Podmienky použitia legálneho protiopatrenia voči porušiteľovi:

- legálne protiopatrenie musí byť odpoveďou na predchádzajúce porušenie medzinárodného záväzku vo vzťahu k poškodenému štátu,*
- poškodený štát pred použitím legálneho protiopatrenia vyzval porušiteľa, aby upustil od protiprávneho konania a napravil jeho následky,*
- závažnosť dôsledkov použitia legálneho protiopatrenia musí byť proporcionálna so závažnosťou dôsledkov predchádzajúceho porušenia záväzku,*
- legálne protiopatrenie musia byť reverzibilné,*
- poškodený štát musí prerušiť použitie legálnych protiopatrení, ak došlo k obnoveniu plnenia povinností zo strany poškodzujúceho štátu,*
- legálne protiopatrenie predstavuje okolnosť vylučujúcu protiprávnosť štátu, ktorý ho použil.*

Spáchanie medzinárodného zločinu má za následok vznik povinností pre všetky štáty:

- neuznávať ako právnu situáciu vytvorenú zločinom,
- neposkytovať pomoc štátu – porušiteľovi,
- spolupracovať s inými štátmi pri plnení týchto povinností,
- spolupracovať s ostatnými štátmi pri vykonávaní opatrení určených na odstránenie zločinu.

9.2 INDIVIDUÁLNE DONÚTENIE

V medzinárodnom práve chýba centrálny donucovací orgán, ktorý by porušiteľom ukladal sankcie za protiprávne správanie porušujúce záväzky, ktoré im ukladajú pravidlá medzinárodného práva.

Prostriedkami individuálneho donútenia sú:

A) retorzia - predstavuje miernejšiu formu nátlaku. Miernosť spočíva v skutočnosti, že tieto protiopatrenia zostávajú v medziach medzinárodného práva.

Retorziou je možné niekedy dosiahnuť rovnaký výsledok ako použitím legálneho protiopatrenia. Spôsobujú faktickú ujmu štátu, ktorý sa dopustil protiprávneho správania.

Aj pri retorziách je potrebné rešpektovať zásady platné pre individuálne prostriedky donútenia (*zákaz použitia sily alebo hrozby silou, ich primeranosť a dočasnosť*).

Patrí sem napríklad: prerušenie alebo obmedzenie diplomatických stykov, odvolanie ekonomickej pomoci, vypovedanie štátnych občanov cudzieho štátu, zavedenie víz, cieľ alebo embarga rôzneho druhu a podobne.

B) represálie (protiopatrenia) - sú svojpomocným donucovacím prostriedkom (*zákaz ozbrojených represálií*).

Spočívajú v tom, že štát po neúspešnom pokuse donútiť štát porušiteľa k urovnaniu alebo reparácii vzniknutej situácie pristúpi k tomu, že si taktiež prestane plniť právny záväzok či povinnosť, ktorou je voči štátu delikventovi viazaný.

Funkčným zmyslom použitých protiopatrení je primäť porušiteľa, aby zastavil trvajúce protiprávne správanie a realizoval povinnosť nápravy.

Uplatnenie protiopatrení je subjektívnym právom donucujúceho štátu. Donucovaný štát musí rešpektovať protiopatrenia a neklásť im odpor, to však iba za predpokladu nespornosti spáchaného protiprávneho správania sa, čo však porušiteľ takmer vždy popiera.

V prípade, že by uplatnenie protiopatrení už prebiehalo, je nutné ich zastaviť, ak ich adresát prejaví ochotu pristúpiť na riešenie daného sporu. Ak by ale predpokladaný porušiteľ popieral, že protiprávne konanie spáchal, a k tomu by odmietal pristúpiť na nejaký spôsob pokojného riešenia sporov, potom je uplatnenie protiopatrení legálne.

Podmienky legálnosti použitia represálií:

- (a) *reakcia poškodeného štátu na predchádzajúce porušenie medzinárodného záväzku porušiteľom,*
- (b) *musia smerovať len voči štátu - porušiteľovi (hoci aj prax potvrdzuje výnimky),*
- (c) *dočasnosť protiopatrení (záväzok poškodeného štátu prerušiť vykonávanie protiopatrení, ak zo strany štátu porušiteľa došlo k opätovnému plneniu medzinárodných právnych záväzkov)*
- (d) *reverzibilita protiopatrení (po ukončení ich použitia je reálne možné obnoviť pôvodný právny vzťah medzi poškodeným štátom a štátom - porušiteľom,*
- (e) *záväzok poškodeného štátu rešpektovať primeranosť,*
- (f) *zákaz porušovania kogentných noriem,*
- (g) *povinnosť poškodeného štátu vyzvať štát - porušiteľa k plneniu jeho zodpovednostnej povinnosti vyplývajúcej z jeho predchádzajúceho protiprávneho správania,*
- (h) *notifikačnú povinnosť - oznámiť porušiteľovi použitie protiopatrení, a prípadne mu ponúknuť možnosť rokovania ešte pred ich použitím, teda možnosť riešenia sporu mierovou cestou.*

Popri kogentnom zákaze použitia sily je rovnako zakázané použitie akýchkoľvek ozbrojených represálií a tiež akékoľvek svojpomocné konanie z titulu protiopatrení, ktoré by sa nezlučovalo s obsahom kogentných pravidiel medzinárodného práva.

Zakázané protiopatrenia:

- záväzok zdržať sa hrozby silou alebo použitia sily upravený v Charte OSN,
- záväzky na ochranu základných ľudských práv,
- záväzky humanitárnej povahy zakazujúce represálie,
- iné záväzky, vyplývajúce z kogentných noriem všeobecného medzinárodného práva,
- nedotknuteľnosť diplomatických a konzulárnych zástupcov, priestorov, archívov a dokumentov.

9.3 KOLEKTÍVNE DONÚTENIE

Práve sila medzinárodného spoločenstva ako celku, vyjadrená v systéme kolektívneho donútenia, má byť zárukou účinnej akcie.

Bezpečnostná rada OSN záväzne rozhoduje o tom, či je splnená podmienka uplatnenia kolektívneho donútenia a tiež záväzne rozhoduje o kolektívnych opatreniach bez použitia, či s použitím ozbrojenej sily.

Systém kolektívneho donútenia OSN neposkytuje členským štátom tejto organizácie možnosť úvahy ani v rámci posudzovania splnenia podmienok použitia kolektívnych opatrení, a ani pri výbere ich prostriedkov.

Členovia OSN zverujú Bezpečnostnej rade hlavnú zodpovednosť za zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti a uznávajú, že Bezpečnostná rada koná v ich mene.

Mimoriadne významné je oprávnenie Bezpečnostnej rady na donucovacie akcie, pričom práve ona určí, či ide o ohrozenie mieru, porušenie mieru alebo útočný čin. Iba ona môže kvalifikovať charakter sily použitej určitým štátom voči inému štátu v medzinárodných vzťahoch.

Agresiou sa rozumie použitie ozbrojenej sily štátom proti zvrchovanosti, územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti iného štátu, pričom priamym svedectvom aktu agresie je, ak štát takto použije ozbrojenú silu ako prvý v rozpore s Chartou OSN.

Pojem ohrozenie mieru nemusí byť spätý s použitím ozbrojenej sily.

Systém kolektívneho donútenia počas studenej vojny zostal do značnej miery ochromený, pretože potrebná spolupráca piatich hlavných spojeneckých mocností sa vytratila zakrátko po druhej svetovej vojne. Praktickým odrazom tejto skutočnosti bolo napríklad nadmerné používanie práva veta v Bezpečnostnej rade OSN, predovšetkým zo strany vtedajšieho Sovietskeho zväzu.

Mocenská bipolarita tak v mnohých prípadoch paralyzovala činnosť Bezpečnostnej rady OSN, a znemožňovala realizáciu donucovacích akcií.

Opatrenia bez použitia ozbrojenej sily

Tieto opatrenia môžu zahŕňať úplné alebo čiastočné prerušenie hospodárskych stykov, železničných, námorných, leteckých, poštových, telegrafných, rádiových alebo iných spojov, ako aj prerušenie diplomatických stykov.

Pre ich účinnú implementáciu musia členské štáty OSN prijímať nevyhnutné legislatívne a iné opatrenia.

Do popredia sa dostávajú tzv. inteligentné alebo cielené sankcie proti konkrétne určeným osobám. Ich praktický výkon predstavuje najčastejšie zmrazenie finančných prostriedkov takýchto osôb v zahraničných bankách, zamedzení ich vstupu na medzinárodné finančné trhy, zákaz leteckého spojenia, cestovania, možnosti získania víz a podobne.

Sankčné výbory predstavujú pomocné orgány Bezpečnostnej rady OSN, ktoré kontrolujú priebeh a dopad ekonomických opatrení na daný štát a jeho obyvateľstvo a systémom podporných opatrení sprevádzajúcich použitie ekonomických sankcií sa snažia zmierniť ich negatívny dopad na civilné obyvateľstvo sankciami postihnutého štátu.

Opatrenia s použitím ozbrojenej sily

Ak Bezpečnostná rada OSN usúdi, že opatrenia podľa čl. 41 Charty OSN neboli dostatočné, môže podniknúť leteckými, námornými alebo pozemnými silami takú akciu, aká je potrebná na zachovanie alebo obnovenie medzinárodného mieru a bezpečnosti.

Takáto akcia môže zahŕňať demonštrácie, blokádu a iné operácie.

Bezpečnostná rada OSN môže, ak je už od začiatku presvedčená o nedostatočnej účinnosti opatrení bez použitia ozbrojenej sily, vykonať ihneď donucovacie opatrenia s použitím ozbrojenej sily.

Za týmto účelom sa všetci členovia OSN zaviazali, že na výzvu Bezpečnostnej rady OSN a podľa osobitnej dohody alebo dohôd poskytnú ozbrojené sily, pomoc a prostriedky potrebné na zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, vrátane práva prechodu.

KOLEKTÍVNE DONÚTENIE = ZÁRUKA MIERU A BEZPEČNOSTI?

- **predstavuje centralizovaný systém s jediným orgánom**, ktorý nesie hlavnú zodpovednosť za udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Bezpečnostná rada OSN záväzne rozhoduje o tom, či je splnená podmienka uplatnenia kolektívneho donútenia, a tiež záväzne rozhoduje o kolektívnych opatreniach bez použitia, či s použitím ozbrojenej sily podľa.
- oproti predchádzajúcej Spoločnosti národov reprezentuje dnešná OSN omnoho viac medzinárodné spoločenstvo ako celok. V súčasnosti **ide o najuniverzálnejšiu medzinárodnú vládnú organizáciu**, združujúcu 193 štátov.
- súčasná snaha zachovávať medzinárodný mier a bezpečnosť a jej význam svedčí aj tom, že samotná **Charta OSN** ako prvý základný cieľ Spojených národov uvádza **udržiavanie medzinárodného mieru a bezpečnosti**, a pre tento cieľ robí účinné kolektívne opatrenia, aby sa predišlo ohrozeniu mieru, odstránilo sa jeho ohrozenie a potlačil sa každý útočný čin alebo iné porušenie mieru.
- Bezpečnostná rada má **oprávnenie na donucovacie akcie**, pričom určí, či ide o ohrozenie mieru, porušenie mieru alebo útočný čin. Iba ona môže kvalifikovať charakter sily použitej určitým štátom voči inému štátu v medzinárodných vzťahoch.
- súčasný systém **neposkytuje členským štátom OSN možnosť úvahy** ani v rámci posudzovania splnenia podmienok použitia kolektívnych opatrení a ani pri výbere ich prostriedkov. Ich úloha tak v dôsledku uvedeného spočíva predovšetkým v riadnom a včasnom plnení rozhodnutí Bezpečnostnej rady OSN prijatých na základe kapitoly VII Charty OSN.

Prípad:

Zadanie:

Osobná batožina veľvyslanca štátu A bola preverená colnou kontrolou policajtom štátu B, ktorý ju vykonal bez jeho prítomnosti. Policajt štátu B našiel v batožine veľvyslanca štátu A zakázané predmety. Následne veľvyslanec štátu A bol označený štátom B za nežiadúcu osobu na území daného štátu. Diplomata štátu A namieta, že kontrola bola vykonaná bez prítomnosti diplomata.

Otázky:

Do akej oblasti medzinárodného práva spadá daný prípad?

Aký dokument medzinárodného práva sa na túto osobu / tento prípad sťahuje?

U koho je táto osoba (veľvyslanec) poverená?

Je oprávnená námietka veľvyslanca štátu A? Postupoval štát B správne?

Odpovede:

Oblasť medzinárodného práva verejného.

Dokument - Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch z r. 1963.

Veľvyslanec je poverený prezidentom (hlavou štátu) vysielajúceho štátu.

Námietka veľvyslanca štátu A je oprávnená. Štát B nepostupoval správne. Podľa čl. 35 ods. 3 Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch môže prijímajúci štát, z vážnych dôvodov, žiadať, aby batožinu otvoril v ich prítomnosti zodpovedný zástupca vysielajúceho štátu.